

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI MAKTABGACHA VA MAKTAB
TA’LIMI VAZIRLIGI**

ANDIJON VILOYATI PEDAGOGIK MAHORAT MARKAZI

**PEDAGOGIKA VA PSIXOLOGIYA, TA’LIM TEXNOLOGIYALARI
KAFEDRA**

ABDULLAYEVA JAMILA GAPIROVNA

MAKTABGACHA TA’LIM TIZIMIDA DIDAKTIK O‘YINLARNI AMALGA OSHIRISH USULLARI

(uslubiy tavsiya)

ANDIJON-2024

Tuzuvchi:

Abdullayeva J.G – AVPMM Pedagogika va psixologiya, ta'lim texnologiyalari kafedrası o'qituvchisi

Uslubiy tavsiya maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyachilariga mo'ljallangan bo'lib, unda ta'lim tarbiya jarayonida yosh avlod tarbiyasida didaktik o'yinlarning ahamiyati, metodlar va turlari, vazifalari va ularga tegishli tavsiyalar haqida so'z boradi.

Ushbu uslubiy tavsiyadan asosan MTT tarbiyachilari va pedagoglar foydalanishi mumkin.

Taqrizchi:

M.Abdullayeva –p.f.f.d (PhD)., professor. AVPMM fanlarni rivojlantirish bo'limi boshlig'i

Ushbu uslubiy tavsiya AVPMM Ilmiy-metodik Kengashining 2024 yil _____ dagi № _____-son qarori bilan tasdiqlangan.

Uslubiy tavsiya Pedagogika va psixologiya, ta'lim texnologiyasi kafedrasining 2024 yil _____ dagi № _____-son yig'ilishida muhokama qilingan va ma'qullangan.

KIRISH

Bugungi kunda maktabgacha ta'lim tizimida bolalarni maktab ta'limiga tayyorlash sifati eng muhim va dolzarb masalalardan biridir. Hattoki mazkur muammo davlat siyosati darajasiga ko'tarildi. Prezidentimiz Sh.Mirziyoyev tomonidan maktabgacha ta'lim tizimiga oid qabul qilingan qarorlar bunga yaqqol misol bo'la oladi. Ta'lim texnologiyasi tushunchasi ta'lim maqsadiga erishish quroli, ya'ni oldindan loyihalashtirilgan ta'lim jarayonini yaxlit tizim asosida bosqichma-bosqich amaliyotga joriy etish va shu maqsadga erishishning metod, usul va vositalari tizimini, ta'lim jarayonini boshqarishni ifodalaydi. Pedagogik texnologiyaning markaziy muammosi bola shaxsini rivojlantirish orqali ta'lim maqsadiga erishishni ta'minlashdan iborat. Pedagogik texnologiyaning tamoyillari quyidagilardir: kafolatlangan yakuniy natija, ta'limning samaradorligi, qaytuvchan aloqaning mavjudligi, ta'lim maqsadining aniq shakllanganligi. O'yin texnologiyasi ham o'yin metodidan o'zining aniq maqsadi, amalga oshirish kerak bo'lgan jarayonlarning mantiqiy ketma-ketligi va o'zaro bog'liqligi, oldindan belgilangan natijalarga erishish kafolati bilan farq qiladi. L.S. Vigodskiy o'yinni bolaning ichki ijtimoiy dunyosi, ijtimoiy buyurtmalarni o'zlashtirish vositasi sifatida ta'riflaydi. Har qanday o'yin muayyan vazifalarni bajaradi: maftunkorlik; kommunikativlik; Ma'lumki, o'yinlar quyidagi to'rt asosiy xususiyatga ega:

- erkin rivojlantiruvchi faoliyat, ya'ni bola o'yinni o'zi tanlaydi, unda faol ishtirok etadi. Bunda birinchi navbatda yakuniy natija emas, balki o'yin jarayoni muhim ahamiyatga ega;

- ijodiy xarakter, ya'ni o'yin jarayonida bolalar uchun ijod qilishga katta imkoniyatlar mavjud;

- emotsional ta'sir — bola o'yinda markaziy o'rin egallashni xohlaydi, g'olib bo'lishga intiladi, bu bolaning faolligini oshirishga yordam beradi;

- asosiy va qo'shimcha qoidalar o'yin mazmuni, uning mantiqiy ketma-ketligini belgilaydi.

O'yin bolani mashg'ulotda g'alabaga erishishda qiziqishini orttiradi va unda kuchli motivatsiya hosil qilish imkoniyatiga ega. Bolani tezkorlikda harakat qilishga, chaqqonlik, topqirlikka, topshiriqlarni aniq, tez vaqtida bajarishga o'rganadi, qonun-

qoidalarga rioya qilish ko'nikmalari shakllanadi. Bolaning faolligi rivojlantirilib, bilimga bo'lgan ishtiyoqi oshadi. Shaxsni axloqiy sifatlarini shakllanishiga yordam beradi. Bolalarda o'zaro hamkorlik, ijodkorlik, bir-biriga qayg'urish va o'zaro hurmat qilish kabi odatlar rivojlantiriladi. Ayniqsa ularda tashqi dunyoni tasavvur etish, erkin fikr yuritish, emotsional faollik va o'zaro muloqotga kirishuvchanlik vujudga keladi.

O'yin davomida olgan bilimlarini ular amaliyotda qo'llashni, hamda ularda har xil vaziyatlarda foydalanish ko'nikmalari paydo bo'ladi. O'yin faoliyati yaxshi xislatlarni hosil qilish asosida, jamoaviy hayotiy faoliyatni vujudga keltiradi, mustaqillikni, boshqalarni mehnat sharoitida qo'llab-quvvatlashni o'rganadilar. O'yin faoliyatini tashkillashtirish, ularni aqliy faoliyatini bilishga bo'lgan qiziqishlarini oshirish asosida ishchanlikka, topqirlikka, o'z vazifasiga mehrli bo'lib, yangi-yangi natijalarni qo'lga kiritishga sabab bo'ladi. O'yin ta'lim jarayonini tashkil etish hamda olib borishda pedagogik vositadir. O'yin biror narsani bilib oluvchi vositadir. Ta'lim mazmunini bolalarga o'yin orqali tushuntirish bu eng qulay tushunishdir. Pedagoglarimiz orasida shunday gap yuradi. Eshitgan esdan chiqishi mumkin. Ko'rgan narsa esga tushishi mumkin. Ammo jarayonda shaxsan o'zim ishtirok etsam umr bo'yi esimda qoladi. Shu sababli o'yin vositasida ta'lim jarayonini tashkil etish voqea hodisa, mazmunni tushunish, o'rganish, o'zlashtirishni kafolatlaydi. O'yin bolalarni o'ylashga, topqirlikka, ziyraklikka, mantiqiy fikr yuritishga o'rgatadi. Shu asosda o'z menini shakllanishiga yordam beradi. Shuningdek bilishga o'rganish ehtiyojini tug'dirib, yangi o'zgarishlarga boshlaydi. O'yin jarayonida bolalar yangi bilim, malakalarni egallaydilar, qobiliyatlarini o'stiradilar.

O'yin na mahsuliy faoliyat bo'lib, uning motivi natijalarida emas, aksincha jarayonni o'zida namoyon bo'ladi. Bu jarayonda o'ynovchilarga rohat bag'ishlaydi, undan tomoshabin zavq shavq oladi. Shu sababli ham ta'limiy jarayonni samarali kechishida muhim rol o'ynaydi.

Maktabgacha ta'lim jarayonida didaktik o'yinlarni tashkil etish va o'tkazishda mazkur uslubiy tavsiya tarbiyachi-pedagoglar uchun metodik manba bo'lib xizmat qiladi.

MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALAR TA'LIM-TARBIYASIDA DIDAKTIK O'YINLARNING AHAMIYATI

Jamiyatning ma'naviy takomili unda amalga oshiriladigan ta'lim- tarbiya ishlarining mazmuni, shakl va mohiyatiga bog'likdir. Shu boisdan ham ta'limdagi yangilanishni, respublikamizda amalga oshirilayotgan boskichma-boskich ta'lim tizimini pedagogik talqin qilish, bu jarayonni samaradorli kechishini ta'minlash zaruriyati yuzaga keladi. Maktabgacha yoshdagi bolalarga o'yin orqali ta'lim berish samarali kechadi. O'yin-insonning tabiatga qarab kashf etgan buyuk mo'jizalaridan biri hisoblanadi.

Didaktika yunoncha so'zdan iborat bo'lib, (didaktikos-o'rgatuvchi) ma'nosini bildiradi. Didaktik o'yinlar maxsus tashkil etiladi va aniq belgilangan didaktik vazifani bajaradi. O'yinlar turli vaziyatlaridagi harakatlarni bajarishga imkon beradi. Aksariyat didaktik o'yinlar o'z-o'zini o'qitish tamoyiliga tayanadi, o'yin bolani bilim va ko'nikmalarni o'zlashtirishga yo'naltiradi. Didaktik o'yinlar o'qitishni turlicha metodik usuli hisoblanadi. U bolalarda bilimlarni shakllanishiga yordam beradi. O'yin- maqsadga qaratilgan o'ylangan jarayondir. O'yin jarayoni asosida o'quv faoliyati rivojlanadi. Bola yoshligida qancha ko'p o'ynasa, bu maktabda yaxshi o'qishiga va keyinchalik mehnat faoliyatiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. Maktabgacha yoshdagi bolalarning asosiy vaqti o'yin bilan o'tadi. O'yin-maktabgacha yoshdagi bolalarni har tomonlama rivojlanishining muhim vositasi, ularning asosiy faoliyati bo'lib hisoblanadi. O'yin jarayonida bola shaxsi faoliyat sub'yekti sifatida shakllana boshlaydi. O'yin uzoq davrlardan beri mashhur olimlar, pedagog-psixologlar, faylasuflar, sotsiologlar, etnograflar va madaniyat arboblari diqqatini o'ziga qaratib kelgan. O'yin jarayoni asosida o'quv faoliyati rivojlanadi. Bola yoshligida kancha ko'p o'ynasa, maktabda yaxshi o'qishiga va keyinchalik mehnat faoliyatiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi

O'yin nazariyasining asosiy masalalari quyidagilardan iborat:

- O'yinning mohiyati va o'ziga xos xususiyatlari;
- O'yinning bola hayoti va tarbiyasidagi o'rni.
- O'yinning mohiyati va o'ziga xos xususiyatlari.

Mutaxassislarning ta'kidlashicha, inson miyasi olti yoshgacha to'liq shakllanib ulguradi, qolgani-takomillashuv. Demak, ayni ana shu jarayonda bolaning nimani va

qanday o'ynayotgani, qiziqish bildirayotgan jihatlari, sal keyinroq esa o'qishga bo'lgan layoqatiga kattalar tomonidan rag'bat bildirilishi juda muhimdir.

O'rta Osiyo madaniyati tarixiga nazar solsak, farzand tarbiyasiga juda katta e'tibor qaratilgan. Mashhur allomalardan Abu Nasr Forobiy, Abu Rayhon Beruniy, Abu Ali ibn Sino, Yusuf Hos Hojib, Ahmad Yugnakiylar o'z asarlarida xalqimizga xos bo'lgan farzand tarbiyasi ustida fikr yuritganlar. Xalq pedagogikasini o'rganish davomida olimlarning farzand ta'lim-tarbiyasi va odob-axloqqa oid asarlarida, bolalarni tarbiyalashda tarbiyaviy ishning eng ta'sirchan uslubi-o'yin shaklidan juda keng foydalanilganligini ko'ramiz.

O'yin maktabgacha yoshdagi bolalarda yetakchi faoliyat sifatida ijtimoiy tajribalarni o'zlashtirish va qayta tahlil qilishga yo'naltirilgan faoliyat turi sifatida belgilanadi va shaxsning xulq-atvorini shakllanishiga imkoniyat beradi. Psixolog olim L.S. Vigotskiy o'yinni bolaning ijtimoiy dunyosi, ijtimoiy buyurtmalarning o'zlashtirish vositasi sifatida ta'riflaydi.

Psixologlarning fikricha o'yinga kirishib ketish qobiliyati kishi yoshiga bog'liq emas, lekin har bir yoshdagi shaxs uchun o'yin o'ziga xos xususiyatga ega bo'ladi. O'yin faoliyati muayyan funksiyalarni bajarishga bag'ishlangan bo'lib, ular quyidagilardan iborat:

- maftunkorlik;
- kommunikativlik;
- o'z imkoniyatlarini amalga oshirish;
- millatlararo muloqot;
- ijtimoiylashuv.

Pedagogik o'yinlar quyidagi asosiy yo'nalishlarda bo'ladi:

- didaktik maqsad o'yinli vazifa shaklida qo'yiladi;
- o'quv faoliyati o'yin maqsadlariga bo'ysunadi;
- o'quv materialidan o'yin vositasi sifatida foydalaniladi;
- o'quv jarayoniga didaktik vazifa qo'yiladi;
- musobaqalashish jarayonlari yuzaga keladi;
- didaktik vazifaning muvaffaqiyatli bajarilishi o'yin natijalari bilan bog'lanadi.

Didaktik o'yinlar murakkab pedagogik vaziyatlarni o'z ichiga oladi ular quyidagilar:

1. Maktabgacha yoshdagi bolalarni o'qitish metodi va shakli.
2. Mustaqil o'yin faoliyati.
3. Bolani har tomonlama rivojdantiruvchi vosita.

Didaktik o'yinlar "Ilk va maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo'yiladigan Davlat talablari" sohalaridagi vazifalarni bajarishga imkon beradi. Quyida to'xtalib o'tamiz: masalan, "Jismoniy rivojlanish va sog'lom turmush tarzini shakllanishi" bo'yicha bolalarni jismonan rivojlantiradi, ijobiy kayfiyat hosil qiladi, o'zini his qilishi va mayda qo'l motorikasi rivojlanadi.

"Ijtimoiy-hissiy rivojlanish" sohasi bo'yicha bolalarda xulq-atvor qoidolari, kattalar va tengdoshlari bilan muloqotchanlikni rivojlantiradi. Shaxsiy harakatlarini maqsadli bajarish va o'z-o'zini boshqarishga o'rgatadi. Ijtimoiy va hissiy intellektni rivojlantiradi. Tengdoshlari bilan hamkorlikda faoliyat qilish, hissiy sezgirlik, rahmdillik va qayg'urish kabi shaxsiy sifatlar paydo bo'ladi. Didaktik o'yinlar atrof olam va tabiatni asrash haqidagi tasavvurlarni shakllantiradi. Shaxsni ijobiy va salbiy fazilatlari haqida tasavvurga ega bo'ladi, odob-axloq me'yorlari, kattalar mehnatiga hurmat hissini tarbiyalaydi. Mehnat faoliyatiga qiziqish hosil qiladi, bolalarda mehnat qilish istaklari paydo qiladi. "Nutq, muloqot, o'qish va yozish malakalari" sohasi bo'yicha esa bolalarda so'z boyligi ortadi; bog'lanishli nutq rivojlanadi, dialogik va monologik nutq ko'nikmalari hamda ifodali nutq madaniyati rivojlanadi, o'z fikrlarini to'g'ri so'zlash malakalari shakllanadi.

"Bilish jarayonini rivojlanishi" sohasi bo'yicha: bolalarda qiziqish rivojlanadi, qiziquvchanlik, bilish motivatsiyasi va harakatlari mustahamlanadi; tasavvur va ijodiy faollik rivojlanadi, o'zi va boshqalarni tasavvur qilish shakllanadi, atrof olam haqida tasavvurlar yuzaga keladi, uning xususiyatlari haqida bilib oladi. O'yinlar bolalarda sensor qobiliyatni rivojlantiradi. Didaktik o'yinlar ta'limiy funksiyalarni bajaradi, maktabgacha yoshdagi bolalarni ilk ta'lim olish vositasi hisoblanadi. Bolalarni intellektual jihatdan rivojlantiradi. Atrof olamdagi voqelik, hodisalarni anglay boshlaydi, bunday o'yinlarning mazmuni bolalarda buyum va narsalarga, atrof olamga to'g'ri

munosabatda bo'lishga yo'naltiradi. O'z Vatani haqidagi tasavvurlarni kengaytiradi va turli kasblar haqidagi bilimlari tizimlashtiriladi.

“Ijodiy rivojlanish” sohasida didaktik o'yinlar atrof olamga estetik munosabatda bo'lish ko'nikmasini hosil qiladi, san'at turlari haqidagi tasavvurlari shakllanadi, musiqani idrok qiladi.

O'yinning yana bir muhim vazifasi shundan iboratki, uning vositasida insonning odatdagi rivoji uchun hayotda yetishmaydigan narsa ro'yobga chiqadi. Kam harakatli hayot tarziga cho'ponlar ko'proq qimirlashga majbur qiladigan, ammo suruvidan uzoqlashmaydigan o'yinlarga ehtiyoj sezganlar. Yaylov o'yin uchun qulay joy, doim qo'lida ushlab yuradigan tayoq esa, o'ziga xos “dastak” bo'lib xizmat qilgan. To'p tayyorlash uchun qo'y juni xom ashyo bo'lib xizmat qilgan. “Podachi”, “Jun to'p”, “Chim to'p”, “Chavg'on” degan cho'pon o'yinlari ana shu tariqa yuzaga kelgan. Chavg'on avvaliga otliq cho'ponlar o'yini bo'lgan, keyin esa uni aholining keng qatlami ham o'zlashtirib olgan. Bu o'rta asr harbiylarining sevimli o'yinlaridan edi. Ular ko'pgina Sharq mamlakatlarida yoyilgan. Hindistondan Angliyaga ko'chib o'tgan, keyinchalik zamonaviy chim xokkeyga asos bo'lgan. Shunday qilib, o'yinlar inson hayotida shu qadar muhim ahamiyat kasb etganki, ularga qarab inson shaxsiyati, fe'l-atvori, manfaatlari, mayllari, qobiliyatlari haqida fikr yuritish mumkin hisoblangan. O'zbeklar farzandlarining bolaligidanoq bahodirlik, harbiy-jangovarlik malakalarini oshirganlar.

Jamiyat hayotida mehnat jarayonida bolalar kattalar mehnatiga taqlidlash orqali o'ynaydigan, xuddi shu o'yin keyinchalik bolalar mehnat faoliyatiga tayyorlashda muhim bosqich bo'lib hisoblanadi. Bola dastlabki o'yinda tevarak-atrofdagi voqea-hodisaga taqlid qiladi, o'yin ijtimoiy voqealikni aks ettiradi. O'yin doimo hayotni aks ettiradi. Shuning uchun uning mazmuni ijodiy voqelik jarayonidir. O'yin jarayoni asosida o'quv faoliyati rivojlanadi. Bola yoshligida qancha ko'p o'ynasa bu maktab yoshida o'qishga va keyinchalik mehnat faoliyatiga ijobiy ta'sir ko'rsatadi. O'yin bola faoliyatini voqeligidir. Unda maqsadning mavjudi, sabablar amalga oshirish vositalarning rejasi, harakatlari natijasining mavjudligini o'ziga xosligidir.

Ta'limiy o'yinlar bolalarda beixtiyor eslab qolish jarayonlarini faollashtiradi, bilish faoliyatiga qiziqishini oshiradi, mustaqil mehnat qilish ko'nikmasini rivojlantiradi. Tarbiyachilar didaktik o'yinlarni tashkil qilishda muayyan pedagogik omillarni ham

hisobga olishi zarur bo'лади, ya'ni tarbiyalanuvchilarni o'yinning mohiyati, mazmuni, bosqichlari va natijasini to'la tushunishlari; ularning navbatdagi o'yin faoliyatiga shaxsan qiziqish bilan ijobiy munosabatda bo'lishi; o'yinda zarur bilim, ko'nikma va malakalarni safarbar etish; o'yingacha, o'yin jarayonida va undan keyin tarbiyalanuvchining barcha talablarni bajarishlarini.

Didaktik o'yinlar nafaqat o'qitish vositasi balki, mashg'ulotning bir qismi sifatida katta ahamiyatga ega. Didaktik o'yinlar bolalarni mustaqil faoliyatida amalga oshirsa ham tarbiyachining kuzatuv yoki ayrim vaziyatlarda uning boshqaruvi asosida amalga oshirilishi lozim. Syujetli-rolli o'yinlardan didaktik o'yinlarning farqi nima?-degan savol tug'iladi. Didaktik o'yinlar qiziqarli, bo'lib bolalardan aqliy faoliyat yuritishni talab qiladi. Shuningdek, bolalarni o'yin qoidalarga rioya qilishni, diqqatni to'g'ri taqsimlash, o'ylash va fikrlashga yo'naltiradi. Shuning uchun didaktik o'yinlarni kunning qaysi qismida o'ynashni aniqlab olish zarur. Buning uchun tarbiyachi har bir bolaning intellekt darajasini puxta bilishi kerak. Didaktik o'yinlar mashg'ulot turi yoki o'tkaziladigan boshqa tadbirlarning mazmuniga mos ravishda tanlanishi lozim. Ertalabki soatda bolalar harakat bilan bog'liq bo'lgan unchalik murakkab bo'lmagan didaktik o'yinlarni o'ynashlari mumkin. Mashg'ulotdan keyin bolalar harakatlanishi uchun sayr vaqtida harakatli yoki rolli o'yinlarni o'ynashi mumkin. Agar bolalar harakatli o'yinlardan charchab qolsalar ularga tanish bo'lgan didaktik o'yinlar ya'ni aqliy faoliyatga yo'naltiradigan o'yinlar tashkil etiladi. Mustaqil didaktik o'yinlarning eng qulay vaqti kunduzgi uyqudan keyingi vaqt hisoblanadi. Bu vaqtda bolalar faol va dadil bo'ladilar. Yangi didaktik o'yinlar yoki tanish bo'lgan o'yinlarni o'ynash bolalar uchun juda qiziqarli bo'лади. Albatta bu vaqtda tarbiyachi vaqti bemaol bo'лади va mustaqil didaktik o'yinlarga rahbarlik qilish imkoniyatiga ega bo'лади. O'yin vaqtida tarbiyachi diqqat bilan barcha bolalarning faoliyatini kuzatishi o'yining qoidasiga rioya qilishini nazorat qilib turishi kerak. Tarbiyachi o'z o'rnida bolalarga yordam ko'rsatib turishi agar bolalar qo'yilgan vazifani bajarishga juda qiynalsalar o'yinni to'xtatishi mumkin. Turli xil o'yinlardan foydalanish ya'ni o'yinlarni mazmuniga qarab uni o'zgartirib turish, bolalarni har tomonlama rivojlanishlariga imkoniyat yaratiladi. Tarbiyachi mustaqil o'yinlarni tashkil etishda mustaqil o'yin faoliyati degan nuqtai nazar yoki ko'ngil ochish o'yini sifatida qarashi kerak emas. Tarbiyachi avval o'yinning maqsadidan kelib chiqib, qaysi

bolaga alohida e'tibor qaratish lozimligi ijobiy shaxsiy fazilatlari, o'rtoqlariga diqqatini qaratishi, yordam berish, yaxshilik qilishga moyillik tarbiyaviy jihatlarni bolalarni individual xususiyatiga qarab aniqlab olishi kerak. Buning uchun tarbiyachi didaktik o'yinlarni turiga qarab qaysiki, bolalarga tanish bo'lganlarini ajratib olishi, zarur kerakli jihoz va buyumlarni tayyorlashi lozim bo'ladi (masalan: mevalar, sabzavotlar, hayvonlarni rasmi, o'yinchoqlar). Barcha didaktik o'yinlar bolalarda zaruriy bilimlarni olishga yo'naltirilgan. Agar bolalarda zaruriy bilimlar yetarli bo'lmasa, o'yin yaxshi tashkil etilmaydi, tarbiyachi doim bolalarga o'rgatadi ba'zida bolalar o'yin faoliyatini unutadi. Shuning uchun didaktik o'yinlar bolalarni yosh xususiyati va "Ilk qadam" davlat dasturi asosida tanlab olinishi kerak. Shuningdek, bolalarni qiziqishlarini qondirishi lozim. Didaktik o'yinlar uchun o'yin va o'yinchoqlarni to'g'ri tanlash zarur. Didaktik o'yinlar uchun tabiiy materiallar, tabiat haqida rasmlar, oila, atrof-muhit, shahar va qishloq, insonlar hayoti va faoliyati aks ettirilgan rasmlar bo'lishi kerak. Tarbiyachi o'yin davomida topshiriqlarni murakkablashtirib borishi mumkin, masalan sharchalarni chap qo'lda so'ng o'ng qo'lda harakatlantirishlarini so'raydi va darvoza masofasini uzoqroq qo'yadi. Agar ba'zi bolalar qoidani bajarishda qiynalsalar bir-birlariga sharchani dumalatishlarini so'raydi. Bu o'yinda tarbiyachi bolalar faoliyatini didaktik vazifa sifatida ranglarni farqlash va mustahkamlashga yo'naltiradi. Bir vaqtni o'zida bolalarda merganlik, qo'l muskul harakati, to'g'ri mo'ljal olish shakllanadi.

Tarbiya jarayonida o'yinning ahamiyati g'oyat katta. Ularda so'z, ohang va harorat bir-biri bilan uzviy aloqadadir. O'yinlar vositasida tarbiyalanuvchilarga narsalarning mavjud tartibiga, xalq urf-odatlariga hurmat tuyg'usi singdirilgan, unda odob qoidalariga nisbatan ko'nikma hosil qilingan. O'yinlar-jiddiy mashg'ulot, mehnatga, kelajakka, hayotga tayyorlovchi o'ziga xos saboqlarni o'zida namoyon qiladi. Ijtimoiy faoliyatdan oldin keluvchi o'yin bamisoli uning hal qiluvchi mashqi sanaladi, goho mehnat bayramlari bilan qo'shilib ketadi va tarkibiy unsur kabi mehnatning hal qiluvchi qismiga, hattoki mehnat jarayonining o'ziga kiradi. Azaldan har bir xalqda rang-barang o'yinlar mavjud bo'lgan. Markaziy Osiyo hududlarida ham ko'plab o'yin turlari keng yoyilgan. Bola o'yinda o'zining bevosita ehtiyoj va qiziqishlaridan kelib chiqadi. Bolalarning o'yinlari o'zining rang-barangligi bilan ajralib turadi. O'yin o'z mazmuni va tashkil

etilishi, bolalarga ta'sir ko'rsatish darajasi, buyumlarning turlari hamda kelib chiqishiga ko'ra ijodiy va qoidali o'yinlarga bo'linadi.

O'yin - buyumli-predmetli va ijtimoiy vokelikda harakat qilish va uni anglashga yo'naltirilgan jarayondir. U o'zining kelib chikishi, yo'nalish va mazmuniga ko'ra ijtimoiy voqelik hisoblanadi. O'yin, bu bola faoliyatining yorkin turidir. Unda maqsadning mavjudligi, sabablar, amalga oshirish vositalarining rejali harakatlari natijaning mavjudligi uning o'ziga xosligidan dalolat beradi. O'yin jarayonida bolaning psixik jarayonlari, irodasi, hissiyoti, ehtiyoji va qiziqishlari, ta'sirchanligi-uning butun shaxsiyati shakllanadi. O'yin bola uchun ermak, quvonch manbai bo'libgina qolmay, bola diqqati, xotirasi, ijodiy tafakkuri va tasavvurini o'stirishga ham xizmat qiladigan vositadir. Bu jihatlar bolaning bundan keyingi hayotida muhim o'rin tutadi.

O'yinlar turli xil bo'ladi, masalan didaktik, ta'limiy, milliy, harakatli, so'z o'yinlari, voqeaband, syujetli-rolli o'yinlar va hokazolar. Shulardan biri didaktik o'yinlar-ta'lim xarakteriga ega bo'lib, bolalarning bilimini mustahkamlashga va kengayishiga ularni umumlashtirishga, tizimga solishga yordam beradi. Aksariyat pedagoglar o'yinni bilish qobiliyatlarini faollashtiruvchi vosita deb qaraydilar. U mahsulot emas, xizmat turi ham emas, lekin insonlar o'z umrini o'yin bilan bog'laydilar. O'yin organizmda ortiqcha energiyadan xolis bo'lish, charchash va vaqtida kuchni foydali holda ishlatish, ayrim holda uni tiklashda ham yordam beradi. Insonni hayotiy muvozanatini saqlashda uni faolligini oshirish orqali organizmda ishlamay turgan organlarini ishga, harakatga keltirib yuboradi. Shu sababli ham o'yin organizmdagi yaxshi energiyalarni hosil qiladi va tiklaydi, ta'minlaydi. Ya'ni o'yin doimiy o'zlikni saqlab turuvchi ta'limiy jarayondir. Demak didaktik o'yin bolaning ichki ehtiyoji bo'lib, ularda faollikni oshiradi, ruhiyatini ko'taradi. Muloqotga kirishuvchanligini oshirib, uni rivojlanishiga olib keladi. U muvaffaqiyatlarga intiladi. Uni ziyraklik, hushyorlik, zavqlanishiga olib keladi. U olamni bilish, o'rganish harakatida bo'ladi. Intizomli bo'lish, chaqqonlik, tez fikr yuritishga intiladi. Didaktik o'yinlar bolalarga o'zligini namoyon qilishlariga imkoniyat yaratadi. Xulosa qilib aytganda didaktik o'yinlar ta'lim sifati va samaradorligini oshiruvchi, uni harakatga keltiruvchi kuchdir.

DIDAKTIK O'YINLARNI TASHKIL ETISH METODLARI

Didaktik o'yinlar mazmuniga ko'ra atrof olam bilan tanishtirish, nutq o'stirish, matematik tasavvurlarni shakllantirish, musiqali o'yinlar kabi turlarga bo'linadi. Tarbiyachi va bolalarning faollik darajasiga qarab, o'yin-mashg'ulot va didaktik o'yinlarga bo'linadi.

O'yin uchun kerakli materiallar ko'ra quyidagi guruhlariga bo'linadi.

1. **Predmet va o'yinchoqlar bilan o'ynaladigan o'yinlar.** Predmet va o'yinchoqlar bilan o'ynaladigan o'yinlarda bolalar solishtirish, taqqoslash, buyum-predmetlarni o'xshash va farqli jihatlarini o'rganadilar. Ular yordamida bolalar predmet va buyumlarni o'ziga xos xususiyatlari, vazifalari, belgilari, rangi va shaklini o'zlashtiradilar. Unda qiyoslash va turlarga ajratish kabi vazifalar bajariladi.

2. **Stol-bosma o'yinlari.** Bund ko'rgazmalilik tamoyiliga asoslanadi, bolalarga predmet va o'yinchoqlar emas, balki ularning tasvirlari beriladi.

3. **So'z o'yinlari.** So'z o'yinlarida bolalar tasavvurlariga tayanadilar, tafakkur rivojlanishiga imkoniyat beriladi, bolalar shaxsiy xulosalarini so'zlab beradilar, xulosa va xukm chiqarishga o'rganadilar. Shuningdek diqqat bilan tinglash, qo'yilgan savolga tezkorlik bilan javob berish va o'z fikrlarini aniq bayon etish ko'nikmalariga ega bo'ladilar.

Rus olimi A.I.Sorokina didaktik o'yinlarni qo'yidagi turlarga ajratadi: o'yin-sayohat, o'yin-topshiriq, o'yin-topishmoq, o'yin-suhbat.

Didaktik o'yinlar tuzilishga ko'ra bir qancha komponentdan tashkil topadi.

1. **Ta'limiy** asosiy element bo'lib, qolganlari mazkur komponentga tobeklik qiladi. Ta'limiy xarakterga ega bo'lib, bilish faoliyatiga yo'naltiriladi. Bolalar uchun o'yinday shakllanadi, o'yin harakatlari aniqlanadi, vazifalar bolaning o'ziga qo'yiladi, uni yechish va bajarish ehtiyojini hosil qiladi. Shunday tarzda o'yin vazifasi o'yin harakatlarini namoyon etadi. Bundan tashqari uning yordamida uni bajarish istagiga stimul beriladi. Ba'zida o'yin vazifasi, o'yin nomlanishida aks etadi. Masalan: "Nomlanishiga qarab top", "Teskarisini ayt".

2. **O'yin harakatlari**-o'yinning asosini tashkil qiladi. O'yin harakatlari bu bolaning faolligini namoyon etadigan uslub hisoblanadi. "Ajoyib xaltacha" o'yinida

o'yinchoqlarni ushlab sezgisi orqali nomini, shaklini aytib beradi; Qo'g'irchoqlar uchun kiyimlar, buyum va narsalar, tanlanadi. O'yin harakatlari bolaning yoshi va o'zlashtirish darajasiga qarab o'zgarib turadi. Didaktik o'yinlarni tashkil etishda qoidalarga rioya qilinishi lozim. Uning rivojlantiruvchi natijasi turfa xilligi va mazmunli harakatlarga bog'liq. Agarda didaktik o'yinni tarbiyachi o'zi olib borsayu, bolalar faqatgina kuzatib nimanidir aytsa, uning ta'limiyligi o'z kuchini yo'qotadi.

3.O'yin qoidalari-o'yin mazmunini amalga oshirishni ta'minlaydi (nima va uni qanday bajarish zarur). Ular o'yinni demokratik namoyon etadilar, bolalarning barchasi ishtirok etadilar. Xattoki bitta o'yin ichida o'yin qoidasi bir-biridan farq qiladi. O'z xulq-atvorini boshqarish va o'zini tuta olish kabi ko'nikmalar shakllanadi, odob-axloqli bo'lishga va bilish faoliyatiga yo'naltiradi.

Didaktik o'yinlarni tashkil etish tarbiyachilardan uchta asosiy bosqichni bajarishni talab qiladi.

Birinchi bosqich. Didaktik o'yinlarga tayyorgarlik.

Ikkinchi bosqich. Didaktik o'yinlarni o'tkazish.

Uchinchi bosqich. O'yinni tahlil qilish.

DIDAKTIK O'YINLARGA TAYYORGARLIK

Ushbu bosqichda ta'lim-tarbiya berishga yo'naltirilgan o'yinlarni tanlash muhim. Bilimlarni chuqurlashtirish va umumlashtirish, sensor qobiliyatlarni rivojlantirish, bilish jarayonlarini faollashtirish (xotira, diqqat, tafakkur, nutq)ga qaratilgan o'yinlarga tayyorgarlik ko'riladi. O'yinlar davlat talabi va "Ilk qadam" davlat o'quv dasturiga hamda bolalarning yosh xususiyatiga mos bo'lishi lozim. Tarbiyachi o'yin o'tkazishni qulay vaqtini aniqlab olishi zarur (masalan: mashg'ulot yoki mustaqil faoliyat yoki kunning ixtiyoriy davrida). O'yinni o'tkazish joyini tanlaganda qulay va bolalar bir-birlariga xalaqit bermasliklarini ko'zda tutishi maqsadga muvofiq. O'yinni o'tkazish joyi guruhda yoki o'yin maydonchasida bo'lishi mumkin. O'yin ishtirokchilarini aniqlash (butun guruh, kichik guruhlar yoki yakka tartibda) ham amalga oshiriladi. Didaktik materiallar tayyorlanadi (o'yinchoqlar, turli xil buyumlar, rasmlar, tabiiy materiallar). O'yinni

o'tkazish uchun tarbiyachi o'zi xam puxta tayyorlanishi o'yin mazmuni va qoidasi, tartibi, borishi, o'yin joyi va o'yinga rahbarlik qilish usullarini aniqlab olishi lozim.

Tarbiyachi bolalarni o'yinga tayyorlashda ularni voqea-hodisalar va buyum-narsalar haqidagi tasavvurlarini hamda bilimlarini boyitish ko'zda tutiladi, o'yin vazifalarini bajarishni tushuntiradi.

DIDAKTIK O'YINLARNI O'TKAZISH

Bolalarni o'yin mazmuni va o'yin davrida ishlatiladigan didaktik materiallar (buyumlar, rasmlar, suhbat o'yin jarayonida bolalardagi bilimlar aniqlanadi va tasavvurlari) tanlanadi. O'yinning borishi va qoidalari tushuntiriladi. Tarbiyachi bunda bolalar o'yin qoidalariga mos harakat qilayotganliklari va to'g'ri bajarayotganliklariga e'tibor qaratadi.

O'yin harakatlarini ko'rsatish, jarayonda tarbiyachi bolalarga harakatlarni to'g'ri bajarishni o'rgatadi, agarda qarama-qarshi vaziyat yuz bersa kutilgan natijaga erishilmaydi (masalan, qaysidir bola qarash mumkin bo'lmasa ham qarashi, ko'zni yumish lozim bo'lsa yummasligi). O'yinda rollarni aniqlashda tarbiyachi uning ishtirokchilari, o'yinchilar, muxlislar va sudyalarni bolalar ixtiyoriga qarab tanlaydi. O'yinda tarbiyachining bevosita ishtirok etishi bolalarning yosh xususiyati, tayyorgarlik darajasi, didaktik vazifalarni murakkabligi, o'yin qoidalariga alohida e'tibor qaratishni taqozo etadi. O'yinda tarbiyachining ishtiroki o'yin qatnashchilarini yo'naltirib turadi (maslahat beradi, savollar va eslatmalar).

O'yin yakuni bu eng ma'suliyatli jarayon bo'lib, uning natijalari tahlil qilinadi, bolalar o'yin faoliyatida mustaqil harakat bajaradilar. Tarbiyachi o'yin yakunida g'alabaga faqat qiyinchiliklarni yengish, diqqat va tartib-intizom bilan erishish mumkinligini bolalarga tushuntiradi. O'yin oxirida tarbiyachi bolalardan o'yin jarayoni haqida suhbatlashadi. Keyingi safar yangi o'yin o'ynashlari u ham qiziqarli bo'lishini aytadi. Odatda bolalar o'yinni sabrsizlik bilan kutadilar.

O'YINNI TAHLIL QILISH

O'yinga tayyorgarlik va uni o'tkazishda qaysi usullar maqsadga yetishda samarali bo'lganligi yoki nimadir yetishmaganligi tahlil qilinadi. Bu esa o'yinga tayyorgarlik ko'rishni takomillashtirishga yordam beradi va kelgusi o'yinni tashkil etishda xatolar yuz berishini oldi olinadi. Bundan tashqari tahlil qilishda bolalarni individual xususiyatlari va xarakterini hisobga olish lozim. Tarbiyachining o'yin tahlil qilishi, o'z-o'zini tahlil qilishga ham maqsadga yetishda yordam beradi, tajribasi yanada ortadi.

Didaktik o'yinlarga rahbarlik qilishga turli yosh guruhleri misolida to'xtalib o'tamiz. **3-4 yoshdagi bolalar** bilan o'yinni o'tkazishda ko'rgazmalilik katta ahamiyat kasb etadi. Ko'rgazmalilik so'zlashishdan ko'ra kuchli ta'sir ko'rsatadi. O'yin qoidasini tushuntirishda o'yin harakatlari bilan uyg'unlashtiriladi. Agarda o'yinda bir nechta qoidalar bo'lsa, ularni birdaniga aytish talab etilmaydi. O'yinni shunday o'tkazish lozimki, unda bolalarda tetiklik, quvonch, yaxshi kayfiyat paydo bo'lishi lozim. Bolalar bir-birlariga halaqit bermay o'ynashlarini o'rgatish zarur. Asta-sekin kichik guruhlarda ishlash ko'nikmasini shakllantirib borish maqsadga muvofiq. Bu yoshda didaktik o'yinlar bolalarga atrofdagi narsa-buyumlar va ular bilan hatti-harakatlarni bajarishga undaydi. Bolalarni harakatni koordinatsiya qilish, ko'z bilan chamalash, fazoni idrok etishga yo'naltiradi. Tarbiyachilar didaktik o'yinni o'tkazishda o'zi namuna ko'rsatishi va bolalarda didaktik materiallarga qiziqish uyg'otishi zarur.

4-5 yoshdagi bolalar bilan o'tkaziladigan o'yinlarda tarbiyachi o'zi ishtirok etadi. Barcha bolalarni o'yinga jalb etadi, asta-sekin tengdoshlarini harakatlari va so'zlarini kuzatishga yetaklaydi. O'yin qoidalari o'yin boshida tushuntiriladi. Tarbiyachi shunday o'yinlar tanlashi lozimki, bolalar hayotiy so'zlarni eslab qolishi va mustkahlalashi zarur. Qo'g'irchoqlar va kundalik turmushda ishlatiladigan buyumlardan foydalanish mumkin. Musiqali-didaktik o'yinlar bolalar uchun yoqimli hisoblanadi hamda so'z o'yinlari ham olib boriladi.

5- 7 yoshdagi bolalarga o'yinni og'zaki tushuntirish oson kechadi. Ayrim vaziyatlarda ko'rgazmalilik talab etiladi. Bu yoshda o'yinlar barcha bolalar yoki kichik guruhlar bilan o'tkaziladi. Hamkorlikdagi o'yin jarayoni bolalarda jamoaviy o'zaro munosabatlarni yuzaga keltiradi. Shuning uchun o'yinni musobaqa shaklida o'tkazish mumkin. O'yinda hayotiy hodisalardan ko'ra o'yin mazmunini ifodalash murakkab

kechadi. Bolalar buyum-narsalarni xususiyati va belgilariga qarab guruhlariga ajrata oladilar. Soʻz oʻyinlaridan keng foydalaniladi. Chunki bu oʻyinlar bolalardan aqliy jihatdan yetuklikni talab etadi. Natijada bolalarda ixtiyoriy diqqat namoyon boʻladi, qoʻyilgan vazifalarni bajarishda mustaqil harakat qiladilar hamda qoidalariga amal qiladilar. Oʻyinga rahbarlik bolalarni aqliy va axloqiy jihatdan rivojlantirishni koʻzda tutishi lozim. Bolalarda ijobiy hissiy holatni saqlash, oʻyin davomida quvonish uning natijalaridan qoniqish hosil qilishi lozim. Tarbiyachi oʻyin bilan bolalarni tanishtirish bilan birga oʻzi ham oʻyin qoidasini bolalar oʻzlashtirgunlaricha ishtirok etadi. Bolalar oʻyin qoidalari va tartibini oʻzlashtirishlari uchun birgalikda oʻynaydi. Soʻngra bolalarga mustaqil oʻynashni taklif etadi, buning uchun oʻyinni borishini kuzatadi, nizoli vaziyatlarni oldini oladi. Didaktik oʻyinlar xilma-xilligi bilan yetakchi faoliyat hisoblanadi. Shuningdek, didaktik oʻyinlar orqali bolalar atrof olamdagi voqelar, narsa-buyumlarga qiziqadi va ularga faol taʼsir koʻrsatadi. Faoliyatni turlicha koʻrinishlarini oʻzlashtiradi. Butun olamga boʻlgan ijobiy munosabatni oʻzlashtiradi. Tasavvuri kengayadi ogʻzaki nutqni puxta oʻzlashtiradi. Irodaviy sifatlar shakllanadi qiziquvchanlik namoyon boʻladi. Maktab taʼlimiga yaʼni oʻquv faoliyatiga boʻlgan motivatsiya yanada ortadi.

Rus olimasi N.A. Menchinskaya tarbiyachilarga didaktik oʻyinlarni tashkil etishda quyidagi metodik koʻrsatmalarga ahamiyat qaratishlari lozimligini taʼkidlaydi:

1) Oʻyinning maqsadi. Oʻyin jarayonida bolalar qanday koʻnikma va malakalarni oʻzlashtiradi. Oʻyinning qaysi jarayoniga alohida eʼtibor qaratish lozim?. Oʻyin oʻtkazish jarayonida qanday tarbiyaviy maqsadlar koʻzda tutiladi.

2) Har qanday oʻyin ishtirokchilarining maksimal yoki minimal sanogʻi aniqlab olinadi. Bu oʻyinni tashkil etishda hisobga olinadi.

3) Oʻyin uchun qanday didaktik materiallar va vositalar zarur?

4) Bolalarni oʻyin qoidasi bilan tanishtirishga qancha vaqt sarflanadi?

5) Qaysi vaqtda oʻyinni oʻtkazishni aniqlash? oʻyin bolalar uchun qiziqarli va hammasini qamrab oladigan boʻladimi? Bolalar yana oʻyin oʻynashni xoxlaydilarimi?

6) Oʻyinda barcha bolalar ishtirok etishini qanday taʼminlash mumkin?

7) Bolalarni nazorat qilishni qanday tashkil etish mumkin.

8) Bolalarni qiziqishi va faolligini oshirish uchun o'yinga qanday o'zgarishlar kiritish mumkin?

9) O'yin yakunida bolalarga qanday xulosalarni aytish lozim (eng yaxshi vaziyatlar va kamchiliklar, bilimlarni qay darajada o'zlashtirganliklari, o'yin ishtirokchilarini baholash).

O'yin o'qitishning samarali metodi bo'lib, didaktik shaklda tashkil etiladi, o'yinning didaktik vazifasi qoidalar va harakatlari aniq belgilab olinishi lozim. Tarbiyachi o'yin qoidasi va harakatlari bilan bolalarni tanishtiradi, ularni qanday bajarishni tushuntiradi. Bolalardagi mavjud bilimlar musthakamlanadi shu bilan birga bilimlarni o'zlashtiradi, tizimlashtiradi va umumlashtiradi.

Didaktik o'yin yordamida yangi bilimlarni kashf etadi, tengdoshlari bilan muloqot qilish, jarayonni kuzatish, harakatlar, muxlislarning qo'llab-quvvatlashi natijasida bola o'zi uchun ko'p yangiliklarni o'zlashtiradi.

Bu esa bolaning rivojlanishi uchun juda zarur hisoblanadi. O'ziga ishonchi past bo'lgan va kam harakat, tayyorgarlik ko'rmagan bolalalar avval muxlis rolini bajaradilar shu jarayonda tengdoshlaridan qanday o'ynashni, o'yin topshiriqlarni bajarishni va g'olib bo'lish yo'llarini o'rganadilar.

O'yin boshlanishidan oldin tarbiyachi ularda qiziqish va xoxish hosil qilishlari lozim. Bunga esa turli yo'llar bilan erishiladi, masalan topishmoqlar, tez aytishlar aytish, o'yin haqida eslatma, syurpriz, qiziqitiruvchi savollar berish kabilar.

Tarbiyachi bolalarni shunday yo'naltirishi lozimki, mashg'ulot bilan almashtirmaslikka e'tibor qaratishi kerak. O'yinni tashkil etishda muvaffaqiyatga erishish uchun tarbiyachi bolalarga o'rgatish bilan birga o'yin faoliyatiga ustuvorlik beradi, bu esa ularni quvontiradi, bir-birlariga yaqinlashtiradi va do'stona munosabatni mustahkamlaydi. Bolalar asta sekin o'yin mashg'ulotdan boshqacharoq ekanligini tushuna boshlaydilar. O'yin vaqtida bolalar turli harakatlarni bajaradilar, qarsak chaladilar, bir-birlariga dalda beradilar, xazil-mutoyiba qiladilar. Tarbiyachi bolalardagi yaxshi kayfiyatni o'yin oxirigacha saqlashga harakat qilishi maqsadga muvofiq, chunki o'yin topshiriqlari ular uchun qiziqarli bo'lishi lozim. Didaktik o'yinlarga tanlangan ko'rgazmali qurollar (o'yinchoqlar, buyum va narsalar, rasmlar, tarqatmalar) mos bo'lishiga ahamiyat qaratish lozim.

Tarbiyachi o'yin uchun ko'rgazmali qurollar tayyorlaganda buyum va narsalar o'yinning asosiy mazmuniga mos bo'lishiga e'tibor berishi hamda ularning belgilari, o'ziga xos xususiyatlarini ifodalashi lozim. Ko'rgazmali namoyishda so'zlar bilan tushuntirish bolalarni o'yin qoidalarini to'g'ri bajarishga yo'naltirishi muhimdir. Tarbiyachi didaktik materiallarni tayyorlaganda bolaning yosh xususiyatlarini inobatga oladi. Rasmi lotolar, mavzuli domino, juft rasmlarni tanlaydi. Fishkalar, mevalarning urug'lari, gerbariy, mulyajlar ko'rgazmalilikning asosiy vositasi hisoblanadi. So'z orqali izohlaganda tarbiyachining ko'rsatmasi bolalar diqqati, tasavvurlari, shaxsiy tajribalarini boyitishga qaratilishi zarur. Tarbiyachining nutqi maktabgacha yoshdagi bolalarning so'z boyligini kengaytiradi, o'qitishning turli shakllarni o'zlatiradilar, o'yin harakatlarini takomillashuviga yordam beradi. O'yinga rahbarlik qilar ekan tarbiyachi bolalarga ta'sir ko'rsatishning turlicha vositalaridan foydalanadi. Masalan, o'yin ishtirokchisini faol qatnashishi uchun sezilmagan holda bolalarni yo'naltiradi, ularning tashabbusini qo'llab-quvvalaydi, o'yin zavqini bolalar bilan birgalikda his qiladi. Ba'zida tarbiyachi qandaydir voqeani so'zlab bersa, o'yin mazmuniga mos muhitni yuzaga keltiradi va qo'llab-quvvatlaydi. Bolalardagi faollikni qo'llab quvvatlash uchun bilvosita ta'sir ko'rsatadi ya'ni hayratlanish, hazil-mutoyiba, turli xil o'yin syurprizlaridan foydalanadi. Biroq tarbiyachi o'yinni turli vaziyatlarida o'qitishga emas, balki bolalarga qulay va oson tarzda tashkil etishi zarur, ta'limiy vazifalardan qochishi kerak. O'yinning rivojlanishi ko'pincha bolalarning aqliy faolligini ortishiga yordam beradi, o'yin harakatlarini bajarishda ko'proq yoki kamroq muvaffaqiyatga erishish, qoidalarini o'zlashtirish darajasi, havotirlanish ham ta'sir ko'rsatadi. Yangi o'yin mazmunini o'zlashtirish davrida, o'yin harakatlari, qoidalari, o'yinning borishi, tabiiyligi, asta sekinlik bilan yuz beradi. Keyinchalik esa, o'yin avj olgan sari bolalar qiziqqa boshlaydilar, bolalarning hatti-harakati ham tezlashadi. O'yin yakunida hissiy barqarorlik pasaya boshlaydi va bolalarning harakatlari sekinlashadi. Didaktik o'yinlarni tashkil etishda kutilmaganda uning mazmuni kengayadi va boyitiladi, bolalarda tashabbuskorlikni kuchaytiradi, savol va takliflar yuzaga keladi. Tarbiyachi o'yinning yakunida bolalarda uni davom etishiga qiziqish uyg'otadi, kelajakda o'yin uchun zamin yaratadi. Tarbiyachi keyingi o'yinlarimiz yanada qiziqarli bo'ladi deb bolalarni yanada o'yinga qiziqtiradi.

Didaktik o'yinlarni pedagogik imkoniyatlari quyidagilardan iborat:

- Tarbiyachi didaktik o'yinda bolalar oldiga turli xil vazifalar qo'yadi, diqqati va aqliy jihatdan rivojlantiradi, qoidalarni tahlil qiladi, harakatlar ketma-ketligini to'g'ri bajarish, qiyinchiliklarni yengish ko'nikmasi shakllanadi.

- O'yinlar maktabgacha yoshdagi bolalarda idrok va sezgini rivojlantiradi, tasavvurlar shakllanadi, bilimlar o'zlashtiriladi.

- Didaktik o'yinlar bolalarni turli vazifalarni bajarishga o'rgatadi.

- O'yinlar nafaqat bilim va ko'nikmalarni o'zlashtirish shakli balki, bolaning umumiy rivojlanishiga yordam beradi, uning qobiliyatini shakllanishiga xizmat qiladi.

Didaktik o'yinlar axloqiy tarbiya berish vazifalarini yechimini topishda ta'sir ko'rsatadi, muloqotchanlikni rivojlantiradi. Tarbiyachi bolalarga birga o'ynash, o'z xulq-atvorini boshqarish, adolatli va rostgo'y bo'lish, talabchan va yumshoq tabiatli bo'lishni talab etuvchi shartlarni qo'yadi. Didaktik o'yinlarni rejalashtirishda o'yinni tashkil etish talablariga javob beruvchi maydoncha yoki bino tayyorlanadi. O'yinni tashkil qilishda pedagogik jarayon, o'yin materiallari bolaning yosh xususiyati bolaning qiziqishi va rivojlanishiga mos bo'lishi lozim. Kun tartibid o'yin uchun ajratilgan vaqtga rioya etish, uni tashkil etishda bolaning qiziqishi va mazmunli hayotini tashkil etishga mos bo'lishini ta'minlash lozim. Birgalikdagi o'yin faoliyati jarayoni bolalarda qat'iyatlilik, tengdoshlari o'rtasidagi ijobiy munosabatlar, do'stona munosabat, o'zaro yordam berish kabi insoniy sifatlar tarbiyalanadi, qoidalarni bajarish ko'nikmasi shakllanadi. Bolalarda o'yin ko'nikmalari tizimli shakllanadi, tashabbuskorlikni namoyon etishlari yanada kengayadi, mustaqil faoliyat qilishga yo'naltiradi.

DIDAKTIK O'YINLARNI TASHKIL ETISH BO'YICHA TAVSIYALAR

Maktabgacha ta'lim tashkilotlarida ta'limiy-tarbiyaviy ishlarni tashkil etishda didaktik o'yinlarni rejalashtirishga alohida e'tibor qaratiladi.

Bolalar didaktik o'yinlarni birgalikda yoki mustaqil ravishda o'ynashlari mumkin. Biroq bunda bolalarni istak-xoxishlari inobatga olinadi. Jamoa bo'lib o'ynash yoki kichik guruhlarda, indiviudal tarzda tashkil etilishi ham mumkin. O'yinlarni tanlash va o'yin uchun kerakli jihozlar ham pedagogik jarayonga mos bo'lishi lozim. Bolalarni mustaqil o'yinlarini kuzatish ulardagi bilim, aqliy rivojlanishi, xulq-atvorini o'ziga xos jihatlarini

aniqlash imkonini beradi. Bu esa tarbiyachiga bolalar uchun qanday o'yinlar foydali ekanligini, ulardagi kuchli va kuchsiz tomonlarni ko'rsatib beradi. Didaktik o'yinlar qisqa muddatli bo'ladi (10-20 daqiqa). Tarbiyachi o'yin davomida bolalarni qiziqishlarini qo'llab-quvvatlashi juda zarur bo'lib, ulardagi aqliy faollik pasayib ketmasligi, o'yin topshiriqlarini bajarishlarini nazorat qilib turishi maqsadga muvofiq. O'yinni ertalab nonushtagacha, nonushta o'rtasida, mashg'ulotlar orasida, sayr vaqtida, kunning ikkinchi yarmida o'tkazish mumkin. Ertalabki o'yinlar kun davomida bolalarda tetiklik va yaxshi kayfiyatni yuzaga keltiradi. Har bir tarbiyalanuvchi o'zi yoqtirgan o'yinni o'ynashi xoxishiga ko'ra tengdoshlari bilan birga davom ettirishi mumkin. Bolalar maktabgacha ta'lim tashkilotiga aniq bir o'yin o'ynashni maqsad qilib kelmaydilar, ular har qanday o'yinni o'ynashlariga tarbiyachi sharoit yaratib berishi lozim. Odatda jismoniy tarbiya mashg'ulotidan avval tinch o'yinlar o'ynatiladi, agarda bolalar mashg'ulotda kam harakat qilsalar iloji boricha faolikka undovchi o'yinlar yoki so'z o'yinlari o'ynatish zarur. O'yin bolalarga ortiqcha yuklama bo'lsa, ya'ni charchab, toliqib qolsa uni qisqartirish kerak. Tarbiyachilar didaktik o'yinlarni rejalashtirganda uni murakkablashtirib borish, kengaytirish va variativ shakllari (o'yin qoidalarini murakkablashtirish, o'yinni yangicha usulini yaratish)dan foydalanish muhim. Mashg'ulot vaqtida barcha bolalar bilan didaktik o'yin o'tkazish mumkin. Odatda o'yindan bolalarning bilimlarini mustahkamlash, tizimlashtirish metodi sifatida foydalaniladi. O'yinni rejalashtirganda ta'limiy-tarbiyaviy jarayonda yangi o'yinlardan foydalanish, mashg'ulotga tatbiq etish so'ngra birgalikdagi mustaqil faoliyatda amalga oshirish mumkin. Didaktik o'yinlar ko'pincha, bolalar yangi bilim, ko'nikmalarni o'zlashtirganidan keyin o'tkaziladi, aksincha o'yinni amalga oshirishda qiyinchiliklar yuz beradi. Masalan, bola bilimlar asosidagina "Sehrli xaltacha" o'yinida birorta predmet yoki narsani qo'li bilan ushlab ko'rib, nomini aniqlaydi. Yoki o'xshash va farqli jihatlarini so'zlab beradi. Bunday o'yinlar bolalarda nimani ko'rgan va eslab qolgan bo'lsa, shunga tayanib aytib berish qobiliyatini rivojlantiradi. Didaktik o'yinlardan bolalar mashg'ulot mazmunini o'zlashtirganliklarini hamda bilim va ko'nikmasini aniqlashda ham foydalaniladi. Didaktik o'yin bu amaliy faoliyat bo'lib, uning yordamida bolalar mashg'ulotni o'zlashtirganliklari yoki bilimlarini qo'llay olishlarini tekshirib olish

mumkin. Bolalar mashg'ulotda ilg'ay olmagan ma'lumotlarini amaliy mashq ya'ni didaktik o'yinda tez o'zlashtiradilar.

Amaliyotdagi tahlillar shuni ko'rsatadiki, bolalar mashg'ulotda o'zlashtirgan bilimlaridan hayotiy vaziyatlarda foydalana olmaydilar. Shuning uchun bolalarni aqliy rivojlanishidagi muammolarni bartaraf etishning eng muhim vositasi didaktik o'yin hisoblanadi. Bolalarning ehtiyoji va rivojlanish darajasiga qarab o'yinlarni individual o'tkazish maqsadga muvofiqdir. Bolalar bilan individual ishlashni rejalashtirish har qanday o'yinlarni o'tkazishda qo'l keladi. Bolalar bilan yakka tartibda ishlash ular bilan bevosita samarali muloqotga imkon beradi, bolalardagi o'zlashtirmaslik sabablarini aniqlashga yordam beradi, o'quv materialini puxta egallash imkoniyatini yaratadi. Didaktik o'yinlar bolalar mashg'ulotda olgan bilimlarini amalda qo'llash, ma'lumotlarni umumlashtirish, shaxsiy tajribalarini mustahkamlash, bilish jarayoni va aqliy rivojlanish darajasini oshirishga yordam beradi. Shuningdek, bolalarni har tomonlama rivojlanishiga zamin yaratadi. Agarda, tarbiyachi pedagogik mahorat bilan o'yinni jonli, qiziqarli tashkil etsa, bolalarda qiziqish, quvonch hissi eng asosiysi ularning bilimlari kengayadi. Bolalarga ta'lim berish ularni fikrlashga undashi, toliqish, charchoq va ruhiy zo'rqishni bartaraf etishi zarur.

DIDAKTIK O'YINLAR VA ULARNING TURLARI

Didaktik o'yinlar ta'limiy o'yin sifatida bolalarning yosh xususiyatlariga mos keladigan o'yinlar sirasiga kiradi. Didaktik o'yinlarning muhim belgisi undagi qoidalarining mavjudligidir. O'yinda o'yin niyati, o'yin qoidalari, o'yin harakatlari o'rtasida uzviy aloqa mavjud. O'yin niyati o'yin harakatlarining tabiatini belgilaydi. O'yin qoidasi esa, o'yin harakatlarini, vazifasini hal etishga va o'yindagi harakatlarni amalga oshirishga yordam beradi. Didaktik o'yinlar orqali bolalarga yangi bilimlar, tushunchalar berib boriladi. Bu o'yinlarda bolaning har tomonlama rivojlanishi, bilim jarayoni, sensor madaniyati, nutq faoliyati, aqliy qobiliyatlari takomillashadi. O'yin qoidasiga rioya qilish, unga amal qilish o'yin mazmunini boyitadi.

Maktabgacha yoshdagi bolalarning bilish faoliyatini rivojlantirishda tarbiyaning turlari (aqliy, axloqiy, jismoniy, estetik, mehnat, gigiyenik, vatanparvarlik, tolerantlik, ekologik, gender)ga oid didaktik topshiriqlar berish o'yin faoliyatini yanada samarali

bo'lishiga xizmat qiladi. Bolaning aqliy tarbiyasi atrof olam bilan tanishtirish, elementar matematik tasavvurlar va tushunchalarni shakllantirish shuningdek, nutqni rivojlantirish jarayonida va ijodiy faoliyatida amalga oshiriladi. Bundan tashqari bolalar tafakkurini rivojlantirishda didaktik o'yinlarning resursli ta'minoti muhim rol o'ynaydi. Ta'limiy o'yinlar aniq o'quv topshiriqlaridan iborat bo'lib, bolalarning tizimli harakatlarini talab etuvchi tarbiyachi tomonidan maxsus tashkil etiladigan jarayondir.

Didaktik o'yinlar yakka tartibda va jamoaviy shaklda o'tkaziladi. Maktabgacha ta'lim tashkilotida o'yinlar yosh davlari va bolaning individual xususiyatiga ko'ra turlicha tashkil etiladi. Bunda tarbiyachi pedagogdan kasbiy mahorat va kompetensiya talab etiladi. Chunki, bolalarni o'yin olamiga olib kirish maqsadida ular ham birga o'ynashlari taqozo etiladi. Bu holat tarbiyachilarning salomatligi va kasbiy tayyorgarligiga qo'yiladigan maxsus talablardan biridir.

Rus olimi A.K.Bondarenko maktabgacha pedagogikada didaktik o'yinlarni uchta asosiy turga bo'ladi:

- buyumlar bilan o'ynaladigan o'yinlar (o'yinchoq va tabiiy materiallar);
- stol bosma o'yinlari;
- so'z o'yinlari.

Buyumlar bilan o'ynaladigan o'yinlarda o'yinchoq va jihozlar, narsa-buyumlardan foydalaniladi. Masalan mehnat qurollari, kundalik hayotda ishlatiladigan buyumlar, tabiiy materiallar (mevalar, sabzavotlar, urug' va barglar, qopqoqlar). Buyumlar bilan o'ynaladigan o'yinlar quyidagi ta'limiy-tarbiyaviy vazifalarni bajarishga imkon yaratadi:

1. Bolalar bilimini kengaytiradi va mustahkamlaydi, fikrlash operatsiyalari (tahlil, sintez, taqqoslash, farqlash, umumlashtirish, turlarga ajrtish)ni rivojlantiradi;

2. Nutq va so'z boyligini oshiradi (narsa va buyumlarni nomlay olish, ularni ishlata bilish, vazifalarini ayta olish, sharhlash, ular haqida topishmoqlar aytish, gap tuzish, to'g'ri talaffuz qilish);

3. Diqqat, xotira, tafakkurni rivojlantiradi va xulq-avtorni tarbiyalaydi.

Buyumlar bilan o'ynaladigan o'yinlar ichida syujetli-rolli o'yinlari alohida ahamiyat kasb etadi. Syujetli didaktik o'yinlarda bolalar aniq rollarni ijro etadilar, Masalan, "Do'kon" o'yinida sotuvchi va xaridor rolini bajaradilar.

Sahnalashtirish o'yinlari turli xil maishiy vaziyatlarni tasavvur qilishga yordam beradi. Masalan "Lolaxonni xonasini bezatamiz" o'yinida bolalar Lolaxon yashaydigan xonaga nimalar kerakligini topib joylaydilar. Natijada bolalarda mayda qo'l motorikasi va ko'rish sezgirligi rivojlanadi.

Tabiiy materiallar bilan o'ynaladigan o'yinlar (o'simlik va meva urug'lari, barglar, toshchalar, yong'oq po'choqlari) bolalarda atrof olam va tabiat haqidagi bilimlarni mustahkamlashga yordam beradi, fikrlash jarayonlarini shakllanishiga yordam beradi. Maktabgacha ta'lim tashkiloti tarbiyachisi bunday o'yinlarni sayr vaqtida tashkil qiladi. Bolalar sayrda daraxt va butalarning bargi, gul va urug'larni qo'llari bilan ushlab ko'radilar. Didaktik o'yinlarda turli xil o'yinchoqlardan foydalaniladi. O'yinchoqlarning rangi, shakli, kattaligi, qanday matodan tayyorlanganligi yaqqol ko'zga tashlanadi. O'yin jarayonida materiallar haqidagi bilimlar takomillashadi, ularning o'ziga xos xususiyatlari va belgilarini bolalar anglaydilar.

Stol-bosma o'yinlari mazmuni va vazifasiga ko'ra turlicha bo'ladi. Mazkur o'yinlar bolalarga atrof olam haqidagi bilimlarni mustahkamlash va tizimlashtirishga, fikrlash jarayonlarini rivojlanishiga yordam beradi. Stol-bosma o'yinlari turlicha bo'lib, ular rasmlı kartochkalar, loto, domino, labirint, kubiklar, pazl va boshqalardan iborat.

Didaktik o'yinlar ichida bolalar tez o'zlashtiradigani "**O'xshashiga ko'ra sherigini top**" o'yini hisoblanadi. Avvalo bolalarga turli xil rasmlar ichidan bir xil juftini topishlari lozimligi taklif etiladi (masalan: ikkita varrak, ikkita qizil olma, ikkita qaldirg'och, ikkita kubik)

Keyin esa vazifalar murakkablashadi bolalarga ikkita mashinani top, bittasi yengil mashina, ikkinchisi yuk mashina bo'lsin degan topshiriq beriladi. Katta 5-6 yoshdagi bolalar asta-sekin buyum va narsalarni rangi, shakli, o'lchami, joylashuviga ko'ra juftini topadilar.

6-7 yoshdagi bolalar "**Bog'da nima o'sadi?**" o'yinida belgi va xususiyatiga ko'ra mos rasmlarni ajratadilar. Masalan: mevali daraxtlarni qaysi faslda pishib yetilishi, qattiq va yumshoqligi ko'ra ajratadilar.

"**Nima yo'qoldi**" o'yinida bolalarda xotira va diqqat rivojlanadi. Bu o'yinda rasmlar qo'yiladi ularning soni, joylashuvi qanday ekanligini bolalar eslab qolishlari lozim. Tarbiyachi bolaning ko'zini bog'laydi yoki teskari o'girib qo'yadi rasmlarni

oʻrnini almashtiradi yoki bitta rasmni olib qoʻyadi. Buyumlar bilan ham huddi shunday tarzda oʻtkazish mumkin. Tarbiyachi boladan **nima yoʻqoldi?** yoki **nimani joyi oʻzgardi?** deb soʻraydi. Bolalar rasm mazmunini eslab qolishi va qaysi birini joyi oʻzgarganini topishlari lozim boʻladi. Ushbu oʻyin bolalarda xotirani rivojlantirishga yoʻnaltirilgan boʻlib, didaktik vazifasi son va sanoq, fazoni idrok qilishga oʻrgatadi.

Bolalar rasmlarni fazoviy joylashuvi (oʻng, chap, yuqori, past, oldi, yonida) ni aytishlari, rasmlarni joylashuvidagi oʻzgarishlarni anglashlari lozim.

Loto oʻyinida bolalar mayda boʻlak rasmlarni katta rasmdagi mazmunga mos holda tanlab joylashlari kerak. Loto oʻyinlari “Gullar ochildi”, “Ertak qahramonlari”, “Hayvonot olami” mavzularida boʻlishi mumkin.

Domino oʻyinida rasmlı kartochkalar ketma-ket yurish tartibida tanlab joylanadi. Domina oʻyini turli mavzularni qamrab oladi. Masalan: “Oʻyinchoqlar”, “Geometrik shakllar”, “Mevalar”, “Multifilm qahramonlari”.

Labirint oʻyini katta va tayyorlov guruhi bolalari bilan oʻtkaziladi. Oʻyin maydonchasida chiziqlar bilan harakat qilinadi, kubiklarva fishkalar. Mazkur oʻyin ham turli mavzularda oʻtkaziladi. Masalan: “Oltin kalitcha”, “Doktor aybolit” va boshqalar. Labirint oʻyini bolalarda fazoni idrok qilishni rivojlantiradi, toʻgʻri hisoblash va harakat natijasini oldindan koʻrish malakalarini shakllantiradi. Stol bosma oʻyinlari qismlarga boʻlingan rasmlarni birlashtirish, kubiklarni taxlash, bir nechta boʻlaklarga ajratilgan qismlarni birlashtirishga qaratiladi. Stol-bosma oʻyinlari mantiqiy tafakkur, diqqatni jamlashga yordam beradi. Maktabgacha yoshdagi bolalarda butunni qismlarga ajratish murakkab jarayon boʻlib, fikrlash va tasavvur qilishga yoʻnaltiradi. Maktabgacha taʼlim jarayonida pazllar bilan oʻynash bolalar uchun juda qiziqarli boʻlib, mayda qismlarga boʻlingan turlicha syujetni birlashtirish talab etiladi (masalan: multifilm qahramonlari, hayvonlar va binolar).

Soʻz oʻyinlarida taʼlimiy vazifalarni bajarish oʻrniga, fikrlash amalga oshiriladi, bolalar koʻrgazmalilikka tayanmasdan tasavvur qilishga yoʻnaltiriladi. Soʻz oʻyinlari 5-7 yoshdagi bolalar bilan olib boriladi. Soʻz oʻyinlari 4 ta guruhga ajratiladi. Ogʻzaki soʻz oʻyinlari katta maktabgacha yoshdagi bolalar bilan oʻtkaziladi. Ular bolani eshita olish, zudlik bilan javob topa olish, oʻz fikrlarini tez va aniq ifoda eta olishga oʻrgatadi.

Tadqiqotchilarning fikricha, bunday o‘yinlar bolaning aqliy rivojlanishida katta ahamiyatga ega.

Birinchi guruh. Voqea va buyum-narsalarni asosiy belgilariga ko‘ra ajrata olish. Masalan: **“Uchadi-uchmaydi”, “Suzadi-suzmaydi”** o‘yinlarida tarbiyachi uchadigan qushlarni yoki uchmaydigan boshqa jonzotlarni nomini aytadi. Bolalar shunga ko‘ra harakatni bajaradilar va javob beradilar.

Ikkinchi guruh. Ushbu guruhdagi o‘yinlar bolalarda taqqoslash, solishtirish, buyum va narsa belgilarini farqlash, to‘g‘ri fikrlash malakalarini shakllantiradi. **“Katta-kichik”** o‘yinida bolalar buyum va narsalarni vazifasi, alohida xususiyatlarini anglaydilar.

Uchinchi guruh. O‘yin yordamida umumlashtirish va belgilariga ko‘ra buyumlarni turlarga ajratish va birlashtirish kabi ko‘nikmalar rivojlantiriladi. **“Kimga nima kerak?”, “Uchta buyumni nomla”, “Bitta so‘z bilan nomla”** kabi o‘yinlar shular sirasiga kiradi.

To‘rtinchi guruh. O‘yinlar diqqat, tafakkur tezligi, topqirlik, yumor hissi rivojlanadi, masalan: **“Buzilgan telefon”, “Bo‘yoqlar”, “Uchadi-uchmaydi”**. Bolalarda mazkur o‘yinlarni o‘ynash orqali muloqotchanlik, sezgirlik va mushohada qilish ko‘nikmalari shakllanadi.

Buyumli o‘yinlar bunda turli xil tabiat materiallari va xalq didaktik o‘yinchoqlaridan foydalaniladi (yaproqlar, urug‘, gullar, mevalar, sabzovotlar) masalan: «Mazasidan top», «Ajoyib xaltacha», «Qaysi daraxtni bargi?», «Nimaning bolasi?» va boshqalar. Buyumli o‘yinlarda bolalar tuzish, taxlash, g‘ildiratish, qismlardan butun yasash harakatlarini bajaradilar. Natijada bolalar tabiiy materiallarni o‘ziga xos xususiyatlari va sifatleri haqidagi tasavvurga ega bo‘ladilar. O‘yinlarning muhimligi shundaki, bolalar buyumlarning xususiyati va belgilari rang, ko‘lam, shakl va sifatni bevosita ushlab, ko‘rish, hidlash, eshitish asosida idrok etadilar.

Stol-bosma o‘yinlari atrof-muhit haqidagi tasavvurlarni aniqlashtirishga, bilimlarni tizimlashtirishga qaratilgan bo‘lib, tafakkur jarayonlari va operatsiyalari (tahlil, sintez, umumlashtirish, tavsiflash va boshqalar) rivojlanadi. Stol-bosma o‘yinlari bir necha ko‘rinishga ega bo‘lib, loto, domino, pazl, juft rasmlardan tashkil topadi. Loto o‘yinlari **“O‘simliklar”, “Yil fasllari”, “Idish-tovoqlar”** **“Xonaki va yovvoyi hayvonlar”,**

“Kiyimlar” mavzusida o‘tkaziladi. Loto o‘yinlarida bolalarning narsa va buyumlar, transport turlari, o‘simliklar, hayvonlar, jonsiz tabiat hodisalari haqidagi bilimlari mustahkamlanadi va lug‘at boyligi oshadi. Domino o‘yini juftlik tamoyili asosida, o‘yinda navbatdagi yurishda kartochka rasmlarni tanlash orqali amalga oshiriladi. Bu o‘yinda topqirlik, diqqat, sheriklari yurishini oldindan ko‘ra olish malakasi va boshqalar rivojlanadi. Bunday o‘yinlar bolalar diqqatini, xushyorlikni rivojlantirishga, tasavvurlarni va butunlik hamda qismlar nisbatini aniqlashtirishga yo‘naltirilgandir (masalan: kun va tunni farqlash).

O‘yinlarni o‘tkazish metodikasi bo‘yicha tarbiyachilarga “Master klass”lar tashkil etish maqsadga muvofiq. Asosan didaktik tarqatmalarni qog‘oz chiqindilari, tabiiy va tashlandiq materiallardan ekologik xavfsiz tarzda tayyorlash bo‘yicha tavsiyalar beriladi. Labirint katta maktabgacha yoshdagi (5-6 yosh) bolalar uchun mo‘ljallagan bo‘lib, unda fazoda mo‘ljal olishni, harakat natijalarini oldindan ko‘ra olish ko‘nikmalari rivojlantiriladi. Juft rasmlar o‘yining vazifasi o‘xshash rasmlarni topishdan iborat (masalan: choynak-piyola, yomg‘ir-zontik, quyosh-ko‘zoynak). So‘z o‘yinlarida bolalarda o‘zlari bilgan turli xil so‘zlar orqali bilimlar mustahkamlanadi. So‘z o‘yinlarida diqqat, tezkorlik, bog‘lanishli nutq, topqirlik, ziyraklik rivojlanadi. Masalan: **“Bu qachon bo‘ladi?”** o‘yini. Tarbiyachi bolalarga to‘rt xil mazmundagi rasmlar (qish, bahor, yoz, kuz)ni ko‘rsatadi. Har bir bolaga fasllarga mos rasmlar beriladi (kapalak, yashil barglar, chang‘i, qulupnay, qorbobo, sariq barglar, sabzavotlar, mevalar, chana va boshqalar). Tarbiyachi syujetli rasmni ko‘rsatadi va qaysi faslga oidligini bolalar topishlari lozim bo‘ladi. Bolalar qo‘llaridagi rasmlarni ham qaysi faslga tegishli ekanligini aytadilar.

Maktabgacha ta’lim tashkiloti tarbiyachilari didaktik o‘yinlarni tashkil etishda quyidagi pedagogik tamoyillarga amal qilishlari lozim:

- 1.Bolalarning mavjud bilimlarga tayanish, bevosita idrok qilishga yo‘naltirish.
- 2.Didaktik topshiriqlarni oddiydan- murakkabga tayyorlash.
- 3.Turli xil o‘yin harakatlari, qiziqishlarni qo‘llab-quvvatlash va rag‘batlantirish.
- 4.Iqtidorli bolalar uchun murakkab topshiriqlar berish.
- 5.O‘yin qoidasini bolalar tomonidan tushunilishiga erishishning ustuvorligi.

Har bir didaktik o‘yin bir nechta vazifalarni bajaradi:

<i>O'yin nomi</i>	<i>Didaktik vazifasi</i>	<i>O'yinning borishi</i>
«Nima qayerda o'sishini top»	Bolalarni o'simliklar va ularni o'sish joyi haqidagi bilimlarini aniqlash. Diqqat, xotira va ziyraklikni rivojlantirish.	Bolalar doira bo'lib turadilar. Tarbiyachi yoki bola koptokni qaysidir bolaga uzatadi. Koptokni uzatish bilan birga o'simlikni qayerda o'sishini aytadi. (bog', hovli, o'rmon, dala, maysazor) Koptokni ushlab olayotgan bola aytilgan so'zga mos o'simliklarni aytadi. (olma-bog'da; archa-o'rmonda; bug'doy-dalada)
«Boshi va oxiri nima?»	Mavsumiy o'zgarishlar ketma-ketligiga oid bolalar bilimini aniqlash. Ketma-ket o'zaro bog'lanishni rivojlantirish. Diqqat va ziyraklikni musthkamlash	Bola konvert ichidan rasmlar olib ularni ketma-ket mantiqiylikda joylashtiradi (istalgan rasmdan boshlash mumkin yoki tarbiyachi ko'rsatma beradi). Bolalar nima uchun bunday joylaganini tushuntirib beradi. Masalan: bahor faslidagi o'zgarishlarni joylashtiradi (maysalar chiqishi, daraxtlar gullashi, lola ochilishi, qaldirg'ochlarni kelishi)
«Daraxtlar va shoxchalar»	Bolalar daraxtlarning shoxiga qarab barglarini tanlaydilar va shoxini yoniga qo'yadilar.	Bolalar tarbiyachi ko'rsatmasiga ko'ra daraxtlarning barglarini tomosha qilib, uning nomini aytib topib shoxlariga qo'yadilar. O'yinni yil davomida barglari yoki quritilgan mevalar qo'yib o'ynash mumkin. O'yin uchun materiallarni bolalarning o'zlari tayyorlashlari maqsadga muvofiq.

Ta'limiy va tarbiyaviy maqsadlar tegishli rivojlantiruvchi vazifani bajaradi. O'yin maqsadi va vazifalar tarbiyachi tomonidan shakllantiriladi va ta'limiy faoliyatda amalga oshiradi. Bu ishlar tarbiyachining yillik va haftalik ish rejalarida aks etadi.

Didaktik vazifa o'yin topshiriqlari orqali amalga oshiriladi. Bu vazifa o'yin harakatlarini aniqlaydi. Bolalar ushbu harakatlarni o'yin qoidalariga rioya etgan holda

bajaradilar. Tarbiyachi bolalarning harakatlarini kuzatadi, yo‘naltiradi. Tarbiyachilarga bir qancha o‘yinlarning mazmuni va o‘tkazilishi tavsiya etildi Masalan: “Ajoyib xaltacha”, “Nima qaysi uyda yashaydi?”, “Nima nimadan tayyorlangan?” va boshqalar. Didaktik o‘yinda qoidalar oldindan belgilanadi. Tarbiyachi o‘yin qoidasi yordamida hamda bilish faoliyati va bolalar xulq-atvoriga ko‘ra o‘yinni boshqaradi. O‘yinni yakunlash o‘yin tugallanishi bilan o‘tkaziladi. Buning uchun har bir bolaning yutuqlari, yaxshi o‘zlashtira olmaydigan bolalarning ham muvaffaqiyati e‘tiborga olinadi. Barcha bolalar rag‘batlantiriladi. Didaktik o‘yinda shunday sharoit yaratiladiki, har bir bola aniq vaziyat yoki aniq bir predmet bilan mustaqil harakat qilish imkoniyatiga ega bo‘ladi. Bola shaxsiy tajriba va mustaqil harakat qilishni o‘zlashtiradi.

Didaktik o‘yinlarda quyidagi qoidalarga amal qilinishi kerak:

1. Navbatma-navbat ta’sir etish.
2. So‘ralganda javob berish.
3. O‘rtoqlari fikrini eshita olish.
4. O‘yin jarayonida boshqalarga halaqit bermaslik.
5. O‘yin qoidasini bajarish.
6. O‘z xatosini tan olish.

O‘yinda o‘yin tempi va ritmi katta rol o‘ynaydi, juda sekin va bir tekisdagi temp bolani ko‘p kuttiradi, juda tez temp esa bolalarni hayajonga soladi, turli bahs-munozaralarga olib keladi.

Yuqorida ko‘rsatib o‘tilgan o‘yin turlarida didaktik maqsad va o‘yin materiallarining mavjudligi muhim ahamiyat kasb etadi.

3-4 YOSH BOLALAR UCHUN DIDAKTIK O‘YINLARDAN NAMUNALAR

“Qizil va ko‘k darvoza” o‘yini.

O‘yin maqsadi: Bolalarda ranglar haqidagi bilimlar mustahkamlanadi. Mayda qo‘l motorikasi rivojlanadi. Harakat koordinatsiyasi shakllanadi.

Kerakli materiallar: turli rangdagi sharlar, qizil va ko‘k rangdan kartondan tayyorlangan darvozalar.

O'yinning borishi. xar xil rangdagi sharlarni qo'yadi. Bolalarga sharlarni darvozaga kiritishlarini taklif qiladi. Bolalar avval xoxlaganlariday sharlarni darvoza kiritadilar. Keyin esa o'yin qoidasi tushuntiriladi. Qizil sharlarni faqat qizil darvozaga, ko'k sharni ko'k darvozaga kiritish lozimligini aytadi. Keyin tarbiyachi topshiriqni murakkablashtiradi, sharlarni darvozaga o'ng yoki chap qo'l bilan kiritishni taklif qiladi. Darvoza masofasini uzaytiradi. Bolalar o'yin qoidasini bajarishda qiynalishlari mumkin, shuning uchun o'rtoqlaridan biri sharni darvozaga kiritishi mumkinligini tarbiyachi nazorat qiladi. Bu o'yinda bolalarning ranglar haqidagi bilimlari mustahkamlanadi. Bir vaqtning o'zida bolalarda ko'rish sezgisi, qo'l muskullari harakati rivojlanadi. O'yin yakunida sharni darvozaga to'g'ri kiritgan bolalar rag'batlantiriladi.

“Tayoqchalar va gardish” o'yini.

O'yin maqsadi: Bolalarda ranglar haqidagi bilimlarni mustahkamlash. Katta va kichikni o'rganadilar. Fazo haqidagi tasavvurlar shakllanadi.

Kerakli materiallar: turli rangdagi va o'lchamdagi tayoqchalar, to'rt xil rangdagi turli o'lchamdagi gardishlar.

O'yinning borishi. Polga tayoqchalar va 4 ta gardishlar qo'yiladi. Tarbiyachi bolalarni o'yin o'ynashga taklif qiladi. Bolalar tayoqchalarni gardishga mos rangdagi va o'lchamdagisini qo'yib chiqishni so'raydi. Avvalo o'yinni o'zi boshlab beradi. Katta gardishga katta tayoqchalarni qo'yadi, kichkina gardishga kichkina tayoqchalarni joylaydilar. O'yin yakunida barcha bolalar rag'batlantiriladi.

“Juftingni top” o'yini.

O'yin maqsadi: Bolalarda rang, shakl va o'lcham haqidagi bilimlar mustahkamlanadi. Chaqqonlik va sezgirlik ko'nikmalari rivojlanadi.

Kerakli materiallar: turli rangdagi tasmalar.

O'yinning borishi. Har bir bolaning qo'lga turli rangdagi tasmalar bog'lab qo'yiladi. Bolalarga tarbiyachi signal bo'yicha yugurishlarini taklif qiladi. **“To'xtanglar”** signali berilgach bolalar qo'llaridagi tasma rangiga mos rangdagi bola yoniga turib olishlari aytiladi. O'yin boshida bolalar xato qilishlari mumkin. O'yinni takrorlash natijasida bolalar xato qilmaydilar. Bolalar mustaqil o'ynashlari mumkin, tarbiyachi yordamisiz tasmalarni almashtiradilar. Didaktik o'yinlar nafaqat kunning ikkinchi yarmida, mashg'ulot boshlagunga qadar ham o'tkazilishi mumkin.

“Juftini top “o‘yini.

O‘yin maqsadi: bolalarni buyum va narsalarni solishtirish, ularning asosiy belgilarini ajratishga o‘rgatish. Diqqat, xotira, tafakkur, mayda qo‘l motorikasini rivojlantirish. “Bir xil”, “turlicha”, “juft” tushunchalarini mustahkamlash.

Kerakli materiallar: karton qog‘oz (karton qog‘ozni laminat qilinsa yanada sifatli chiqadi) 2 ta ip, juft rasmlar.

O‘yinning borishi.

1- Variant.

Tarbiyachi stol ustiga barcha rasmlarni qo‘yadi. So‘ngra ulardan ikkitasini olib, bolalarga ko‘rsatadi, **“bu koptok, buni ham koptok”, “ikkita bir xil, ular juft koptoklar”**. Shundan keyin o‘yin ishtirokchilariga o‘zlari mustaqil bir xil rasmlarni topib, kartondagi ipga o‘tkazishlarini so‘raydi. Bolalar barcha rasmlarni ipga bog‘lab bo‘lganlaridan so‘ng o‘yin yakunlanadi.

2-Variant. Tarbiyachida rasmlarning bitta seriyasi turadi, qolganini bolalarga tarqatadi. Tarbiyachi rasmni bolalarga ko‘rsatmasdan uni ta’riflaydi, rangi, shakli, o‘ziga

xos belgilarini aytadi. Bolalar esa buyum yoki narsani nomini aytib, kartondagi ipga o'tkazadilar.

3-Variant. Bolalar ikkita guruhga ajratiladi. Barcha rasmlar ularga tarqatiladi. So'ngra rasmlarni rangi, shakli, qismlari haqida so'zlab beradilar. Ikkinchi guruhdagi bolalar qo'llaridagi rasimga qarab uni nomini topadilar va kartondagi ipga o'tkazadilar. Barcha rasmlar tugagandan keyin o'yin yakunlanadi.

“Lolaxonni yordamchilari” o'yini .

O'yin maqsadi: Bolalarda so'z boyligini oshirish. tushunchalarini mustahkamlash.

Kerakli materiallar: Qo'g'irchoq Lolaxon.

O'yinning borishi. Tarbiyachi bolalar bog'chamizga Lolaxon o'z yordamchilari bilan mehmonga keldi. Men sizlarga ularni ko'rsataman, sizlar esa yordamchilar kimligini topasizlar. Tarbiyachi Lolaxonni oyog'ini ko'rsatib bolalardan so'raydi bu nima? (bu oyoqlar. Ular Lolaxonni yordamchilari. Ular nima qilishadi (yuradi, yuguradi, sakraydi). Keyin esa Lolaxon tanasining boshqa qismlarini ko'rsatadi va o'xshash

savollar beradi, bolalar javob beradilar (qo'llar rasm chizadi, ko'zlar ko'radi, quloqlar eshitadi).

“Pochtachi” o'yini.

Maqsad: Buyum va narsa, hayvonlarni o'ziga xos belgilari va farqlarini tushuntirish. So'z boyligini oshirish.

Kerakli materiallar: Albom varog'iga chizilgan rasmlar, konvertlar.

O'yinning borishi: Eshik taqillaydi. **Tarbiyachi:** Bolalar pochtachi bizga xat olib keldi. Biz ularning barchasini birgalashib ko'ramiz. Xatlarni bolalarga tarqatadi. Bolalar konvertlarni ochinglarchi nimaning rasmi chizilibdi. To'g'ri ayiqcha? Ayiqcha asal yeydi. Bu xat esa Akmalga kelibdi. Akmal xatingda nimani rasmi bor ekan. Tarbiyachi bolalarga xatdagi rasmlarni eslab qolishlarini aytadi. Shunday tarzda bolalar rasmdagi qahramonlarni nomi va harakatlarini so'zlab berishadi. Keyin esa tarbiyachi barcha xatlarni aralashtirib yuboradi, bolalarga bittadan olib ko'rsatadi. Bolalar esa bu xat kimniki ekanligini topishadi.

“Bu nima” o'yini.

Maqsad: Bolalarga buyumlarni nomini to'g'ri aytishni o'rgatish. So'z boyligini oshirish.

Kerakli materiallar: Sehrli xaltacha, turli xil buyum va o'yinchoqlar.

Tarbiyachi bolalarga sehrli xaltachadan o'yinchoqlarni olib, uning nomini aytishlarini so'raydi. Bolalar galma-gal xaltachadan o'yinchoqlarni olib nomini aytadilar.

“Rangli sandiqcha” o'yini.

Maqsad: Bolalarni buyum va narsalarni nomini aytishga o'rgatish. Ifodali nuqtani shakllantirish.

Kerakli materiallar: turli xil asmlar, rangli sandiqcha.

O'yinning borishi: Tarbiyachi bolalarga sandiqchani ko'rsatib, “men sandiqchaga turli xil rasmlardan solib qo'yganman. Sandiqchaga qo'lingizni solib, unda qanday rasmlar borligini aytib bering” deb murojaat qiladi. Bolalar sandiqchadan istalgan rasmni olib, unda nimani rasmi bo'lsa shuni aytadi. Masalan, gul, kuchukcha, tulkivoy, jo'ja, non.

To'g'ri javob bergan bolalar rag'batlantiriladi.

“Sehrli kubiklar” o‘yini.

Maqsad: ovozlarni to‘g‘ri talaffuz qilishga o‘rgatish, taqlid qilish malakalarini shakllantirish.

Kerakli materiallar: rasmlar chizilgan kubiklar.

O‘yinning borishi: Bola tarbiyachi bilan birgalikda kubikni dumalatadi.

Keyin esa kubikni tepa qismida qanday rasm borligini aytadi. Rasmga qarab ovozigga taqlid qiladi. Masalan: mashina bo‘lsa, “bib”, mushukcha bo‘lsa “miyov”, “jo‘ja” bo‘lsa “chip-chip”.

“Ayiqchalarga likopchasini topishga yordam ber” o‘yini.

Maqsad: bolalarga buyumlarni o‘lchamiga ko‘ra taqqoslashni o‘rgatish.

Ranglarni ajratish malakalarini shakllantirish (katta-kichik, sariq tog‘oracha va boshq.)

Kerakli materiallar: uch xil kattalikda ayiqchalar, uchta rangda tog‘orochalar.

O‘yinning borishi: Tarbiyachi bolalarga ayiqchalarni o‘ziga mos tog‘orachasini topishga yordam berishlarini taklif qiladi. Idishlarni o‘rnini almashtirib qo‘yadi. Bolalar ayiqlarga mos idishlarni topib beradilar. To‘g‘ri topgan bolalar rag‘batlantiriladi.

“Nimaning pati” o‘yini.

Maqsad: qushlar va hayvonlarning o‘ziga xos belgilarini o‘rgatish. Pat va yunni farqini anglash.

Kerakli materiallar: qushlar va hayvonlar rasmi.

O‘yinning borishi: tarbiyachi bolalarga rasm ko‘rsatib, nimalarda pat bo‘lishi va nimada yun bo‘lishini so‘raydi. To‘g‘ri javob topgan bolalar rag‘batlantiriladi. So‘ngra tarbiyachi bolalar qushlar va hayvonlar haqida she‘r yoki topishmoq aytib berishlarini taklif qiladi.

5-7 YOSHDAGI BOLALAR UCHUN DIDAKTIK O‘YINLAR

“Mevalar va barglar” o‘yini

O‘yin maqsadi: Bolalarga meva va o‘simliklarni farqlashni o‘rgatish. Bir o‘simlikka tegishli qismlarni tanlash.

Kerakli materiallar. Meva va sabzavotlarni rasmlari yoki muyajlari.

O‘yinning borishi.

Bolalar ikki guruhga bo‘linadilar. Birinchi guruhdagilarga sabzavot yoki mevalarning bargi, ikkinchi guruhdagilarga meva va sabzavotlar tarqatiladi. “Bolacha”lar, o‘z “shoxcha”laringizni topinglar!” deyilgandan so‘ng, har kim o‘z juftini

qidiradi, ya'ni juftdagi ikki bola qo'lidagi narsalar bir o'simlikka tegishli bo'ladigan holda turib olishlari kerak.

O'yin to'g'ri yoki noto'g'ri o'ynalganda "sehrli darvoza"da tekshiriladi. (tarbiyachi va bir nafar tarbiyalanuvchi tekshiradi). Bunda juftlar topshiriqni xato bajargan bo'lsa, "Sehrli darvoza" yopiladi, ya'ni ko'tarib turilgan qo'llar pastga tushuriladi. O'yin takrorlanganda, bolalar qo'llaridagi barglar va mevalarni almashtiradilar.

"Nima qayerda yashaydi?" o'yini.

O'yin maqsadi: Bolalarga daraxt va butalarni farqlashga o'rgatish. Bolalarni chaqqonlik va sezgirlikka o'rgatish.

Kerakli materiallar: tulki, quyon, olmaxon maskasi, buta va daraxtlar rasmi.

O'yinning borishi.

O'yin sayrga chiqqanda olib boriladi. Tarbiyachi bolalarni o'yin sharti bilan tanishtiradi: Bolalar biringiz olmaxonlar, yana biringiz tulki bo'lasiz, olmaxon va quyonlar yashirinishlari uchun o'zlariga joy topishi kerak. O'yin vaqtida tarbiyachi olmaxonlar daraxtlar orqasiga, quyonlar butalar orqasiga yashirinishlarini tushuntiradi. Bolalar ichidan ixtiyoriy tulki rolini tanlaydilar. Tarbiyachining "**tulki kelyapti**" deb ovoz berganidan keyin olmaxonlar daraxtlarga, quyonlar butalarga qarab yuguradilar. Noto'g'ri bajarganlarni tulki tutib oladi. Faol bolalar rag'batlaniriladi.

"O'z guruhingni top" o'yini.

O'yin maqsadi: Bolalarga hayvon va parrandalarni farqlashga o'rgatish. Bolalar nutqini rivojlantirish va so'z boyligini oshirish.

Kerakli materiallar: hayvon va parrandalar rasmi.

O'yinning borishi.

Bolalarga hayvon va parrandalar rasmi yopishtirilgan buklangan qog'ozlar tarqatiladi. Tarbiyachi bolalarga qog'ozda rasmi berilgan hayvon yoki parranda qanday tovush chiqarsa, ular ham shunday tovush chiqarib, o'z guruhini topishlarini tushuntiradi.

1. Mushuk (miyov-miyov).
2. Kuchuk (vov-vov).
3. Xo'roz (qu-qu-qu-qu).

4. Sigir (mo‘-mo‘).

Bolalar guruhga bo‘linib olganlaridan so‘ng guruhga tegishli hayvon yoki parrandalar haqida bilganlarini so‘zlab beradilar. Topishmoq aytadilar.

“Sabzavotlar” o‘yini.

O‘yin maqsadi: Bolalarda sabzavotlar haqidagi bilimlar mustahkamlanadi. Sabzavotlarni farqlashga o‘rgatish va ta‘m bilish, teri-tuyush sezgisini rivojlantirish so‘z boyligini oshirish. Shakllar haqidagi tasavvurlarni shakllantirish.

Kerakli materiallar: Sabzavotlar (sabzi, karam, pomidor, qizil lavlagi, kartoshka) va savatchalar.

O‘yinning borishi. Tarbiyachi bolalardan sabzavotlar haqida topishmoq so‘raydi. So‘ngra savatchadagi sabzavotlarni tozalab, tarelkaga kesib qo‘yadi, bolalarni ko‘zini bog‘lab yeb ko‘rib ta‘midan qaysi sabzavot ekanligini topishlarini so‘raydi. Bolalar javoblarni aytgandan so‘ng, sabzavotni shakli, rangi va qattiq-yumshoqligi so‘raladi. O‘yinni yakunida bolalar rag‘batlantiriladi.

“Piramidani tikla” o‘yini.

Maqsad: bolalarda mayda qo‘l motorikasini rivojlantirish.

Kerakli materiallar: ikkita bir xil piramida. Bitta piramida bola o‘ynashi uchun, ikkinchisi namuna.

O‘yinning borishi: Tarbiyachi bolalarga namuna bo‘yicha ketma-ketlikda piramidani yig‘ishni taklif qiladi. So‘ngra piramidani murakkab tuzishni ya‘ni o‘zgacha minora qurishni topshiradi. Bolalar shakli va o‘lchamiga ko‘ra minorani tiklaydilar. O‘yin yakunida bolalar rag‘batlantiriladi.

“O‘yinchoqni top” o‘yini.

Maqsad: Bolalarda kuzatuvchanlik, diqqat va idrokni rivojlantirish.

Kerakli materiallar: o‘yinchoq va qo‘g‘irchoqlar.

O‘yinning borishi: Tarbiyachi guruh xonasida bir qancha o‘yinchoqlarni bolalarning nazari tushmaydigan joyga terib chiqadi.

O‘yin boshlovchisi tarbiyachi yoki bolalar bo‘lishi mumkin. Boshlovchi o‘yinchoqlar qo‘yilgan joydan o‘yinchoqni birini ta‘riflaydi, uning rangi, shakli, kattaligi, qandayligi haqida so‘zlaydi. O‘yin ishtirokchilari unga savol berishlari mumkin, keyin

esa o‘yinchoqni qidira boshlaydilar. Kimda kim o‘yinchoqni topib olsa o‘sha bola o‘yin boshlovchisi bo‘lishi mumkin. Yangi boshlovchi yana boshqa bir o‘yinchoqni ta’riflaydi. O‘yin hamma bolalar boshlovchi bo‘lgunlaricha davom etadi.

“Rasmlarni birlashtir” o‘yini

Maqsad: Bolalarda sezgi va idrokni rivojlantirish. Mantiqiy fikrlashga o‘rgatish.

Kerakli materiallar: binolar, ertak qahramonlari, fasllar rasmi. Bitta namuna rasm va bo‘laklarga ajratilgan rasmlar.

O‘yinning borishi: Tarbiyachi bolalarga namunaga qarab, qismlarga bo‘lingan rasmlarni butun shaklga keltirishlarini taklif qiladi. Ikkita bir xil rasm olinadi, bittasi namuna etalon, ikkinchisi esa bo‘laklarga bo‘lingan bo‘ladi. 4-5 qismga bo‘lingan rasmlar almashtirib tashlanadi so‘ngra bolalar namunaga qarab rasmni butun shaklga keltiriladi. Asta sekin topshiriq murakkablashtirib boriladi. Tarbiyachi qismlarga bo‘lingan rasmni eslab qolib, namunaga qaramasdan tiklashni aytadi. Topshiriqni to‘g‘ri bajargan bolalar rag‘batlantiriladi.

“Oq qog‘oz” o‘yini

Maqsad: bolalarda idrok va tasavvurni boyitish. Geometrik shakllar haqidagi bilim va ko‘nikmalarni mustahkamlash. Mayda qo‘l motorikasini rivojlantirish.

Kerakli materiallar: bir nechta oq qog‘ozlarga ikkita yashil rangda doira, uchburchak yoki to‘rtburchak bilan bo‘yaladi, alohida yashil rangga bo‘yalgan doira, uchburchak va boshqa shakllar orqa tomoni oq rangda bo‘ladi.

O‘yining borishi: Tarbiyachi bolalarga oq qog‘ozdagi yashil doirachalarni oq rangdagilar bilan to‘ldirishni taklif etadi. Topshiriq to‘g‘ri bajarilsa, ya’ni doirachalarni oq qog‘ozga to‘g‘ri joylasa natijada qog‘ozning barcha qismida oq rang hosil bo‘ladi. O‘yinni keyingi qismida oq qog‘ozdagi shaklga qarab, rangli doirachalarni xaltachadan olib, oq qog‘ozga joylashtiradilar. Topshiriqni to‘g‘ri bajargan bolalar rag‘batlantiriladi.

“Buyumni top” o‘yini.

Maqsad: bolalarni rang, shakl va kattalikni idrok qilishni rivojlantirish. Rangi, shakli va kattaligiga ko‘ra shakllarni farqlash.

Kerakli materiallar: turli xil kartondan yasalgan rangli geometrik shakllar.

O'yining borishi: Tarbiyachi bolalarga quyidagi topshiriqlarni beradi:. Masalan, ayiqchaga sariq doirani ber, qo'g'irchoqqa uchburchakni, quyonchaga to'rtburchakni ber. Stol ustiga ko'k rangdagi kubikni qo'y. Yashil rangdagi uchburchakni menga olib kel. Topshiriqlar asta-sekin murakkablashib boradi. Bolalarga yashil, sariq, qizil rangdagi doiralarni ajratib chiqishni taklif qiladi. Uchburchakni menga ko'rsatchi, ko'k, yashil, sariq, qizil rangdagilarni alohida qo'yib chiq. Hamma kvadratlarni yig'ib chiq.

Kichkina uchburchak va doirachalarni olib kel. Sariq kubiklarni terib chiq. Katta va kichik yashil rangdagi kvadratlarni olib kel. O'yin yakunida barcha bolalar rag'batlantiriladi.

“Ranglar” o'yini.

Maqsad: bolalarda rangni idrok qilishni rivojlantirish.

O'yining borishi: tarbiyachi bolalarga bir daqiqa ichida 5 ta rangdagi predmetni aytib berishni taklif qiladi, masalan, ko'k, sariq, yashil, qizil, jigarrangdagi buyum yoki narsalar. Buyum va narsalar nomini takror aytishga ruhsat berilmaydi. Shunday tarzda tarbiyachi o'yinni kichik guruhlarda o'tkazish mumkin. Bir daqiqa ichida 5 ta buyum yoki narsalarni ayta olmagan bola o'yindan chiqadi. To'g'ri javob topgan bolalar o'yin boshlovchisi bo'ladi.

“Hayvonlar haqida so'zlab ber” o'yini.

Maqsad: bolalarda idrok va xotirni rivojlantirish.

Kerakli materiallar: olmaxon, mushuk, g'oz, jo'ja, tulki rasmi chizilgan qog'ozlar.

O'yinning borishi: Tarbiyachi bolalarga besh daqiqa ichida qog'ozdagi rasmlarni nomini va o'ziga xos belgilarini so'zlab berishni so'raydi. Masalan, mushuk qora uy hayvoni, olmaxon o'rmonda yashaydi, rangi jigarrang, tulki sariq u ham o'rmonda yashaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. O‘zbekiston Respublikasining qonuni. Maktabgacha ta’lim va tarbiya to‘g‘risida. Toshkent.:2019 yil 16 dekabr, O‘RQ-595-son. Qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi, 17.12.2019 y., 03/19/595/4160-son)
2. Mirziyoyev Sh.M. Maktabgacha ta’lim tizimi boshqaruvini tubdan takomillashtirish chora-tadbirlari to‘g‘risida farmon. 30.09.2017y., PF-5198. O‘zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi, 06/17/5198/0043-son.
3. Mirziyoyev Sh.M. O‘zbekiston Respublikasi maktabgacha ta’lim tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasi. 8.05.2019y., PQ-4312. O‘zbekiston Respublikasi qonun hujjatlari ma’lumotlari milliy bazasi, 10.05.2019y., 07/19/4312/3106-son.
4. O‘zbekiston Respublikasining ilk va maktabgacha yoshdagi bolalar rivojlanishiga qo‘yiladigan davlat talablari. Maktabgacha ta’lim vazirligi MH-1-son buyrug‘i. Toshkent.: 2018. 18 iyun.-31b
5. “Ilk qadam” maktabgacha ta’lim muassasasining davlat o‘quv dasturi. O‘zbekiston Respublikasi Maktabgacha ta’lim vazirligining 2018 yil 7 iyuldagi 4-sonli hay’at yig‘ilishi qarori bilan tasdiqlangan. (Mualliflar: Grosheva I.V.,YEvstafeva L.G.,Maxmudova D.T.,Nabixanova Sh.B.,Pak S.V, Djanpeisova G.E) . -T.: 2018.- 59 b.
6. Mirzakamalova D.M. Milliy o‘yinlarda bola shaxsi shakllanishining psixologik asoslari. Diss.psix.fan.nom. Toshkent.: 1996.-155 b.
7. Karpova YE.V. Didakticheskiye igrы v nachalnyy period obucheniya. Populyarnoye posobiye dlya roditeley i pedagogov. / Xudojniki M.V.Dushin, V.N. Kurov. – Yaroslavl: «Akademiya razvitiya», 1997.
8. Kozlova S.A.,KulikovaT.A. Doshkolnaya pedagogika: Ucheb. posobiye dlya stud. sred. ped. ucheb. zavedeniy.-3-ye izd.,isprav.i dop. - M.:Izdatelskiysentr «Akademiya»,2001. - 416 s.
9. Qodirova F., Toshpo‘latova Sh, Agzamova M va boshq. Maktabgacha pedagogika. Toshkent.2010.
10. Qodirova F., Toshpo‘latova Sh, Agzamova M. Maktabgacha pedagogika. Toshkent.:2016-560 b.

MUNDARIJA

Kirish.....	3
Maktabgacha yoshdagi bolalar ta’lim-tarbiyasida didaktik o‘yinlarning ahamiyati.....	5
Didaktik o‘yinlarni tashkil etish metodlari.....	12
Didaktik o‘yinlarni o‘tkazish.....	13
O‘yinni tahlil qilish.....	14
Didaktik o‘yinlarni tashkil etish bo‘yicha tavsiyalar.....	15
Didaktik o‘yinlar va ularning turlari.....	19
3-4 yosh bolalar uchun didaktik o‘yinlardan namunalar.....	28
5-7 yoshdagi bolalar uchun didaktik o‘yinlar.....	34
Foydalanilgan adabiyotlar.....	39